
**Umrežavanje u oblasti proizvodnje
tradicionalne hrane u svrhu poboljšanja
transfera znanja i pospešivanja inovacija**

**Strateška istraživačka i
inovaciona agenda za
tradicionalno slatko voće u
Srbiji**

Autori:

Prof. dr Đuro Kutlača*, Dr Dušica Semenčenko*, Dr Sanja Popović-Pantić*, Dijana Štrbac, MSc*, Lazar Živković, MSc*, Dr Marija Mosurović Ružičić*

Prof. dr Viktor Nedović**, Doc. dr Mirjana Pešić**, Doc. dr Tanja Petrović**

* Univerzitet u Beogradu, Institut "Mihajlo Pupin"

** Univerzitet u Beogradu, Poljoprivredni fakultet

Dokument je urađen u okviru projekta:

Umrežavanje u oblasti proizvodnje tradicionalne hrane u svrhu poboljšanja transfera znanja i pospešivanja inovacija

Akronim projekta: **TRAFOON**

Programme: FP7 - Seventh Framework Programme

THEME [KBBE.2013.2.3-02 KBBE.2013.2.3-02] [Network for the transfer of knowledge on traditional foods to SMEs]

Grant agreement for: Coordination and support action

Grant agreement no: 613912

Project implementation period: 2014-2016

Beograd, 2016.

UVODNE NAPOMENE

Poštovani čitaoci,

Pred Vama se nalazi tekst „Strateške istraživačke i inovacione agende za tradicionalnu hranu“ (SRIA) koja je urađena na volonterskoj osnovi u okviru realizacije projekta TRAF00N sa željom da se iznađe strateški okvir za definisanje okruženja neophodnog za uspostavljanje, funkcionisanje i razvijanje inovacionih aktivnosti u sektoru proizvodnje tradicionalne hrane u Srbiji.

Na osnovu identifikovanih inovacionih potreba koje zahtevaju dalja istraživanja, a dopunjeni su SWOT analizom, zahteva malih i srednjih preduzeća tokom MSW (radionice za različite zainteresovane strane, MSW – multistakeholders work shops), TRAF00N je razvio nacionalnu SRIA (strateška istraživačka i inovaciona agenda) za tradicionalno slatko voće u Srbiji u cilju informisanja nacionalnih kreatora politika o budućim istraživačkim potrebama MSP (mala i srednja preduzeća) koja se bave proizvodnjom tradicionalnog voća. Takođe, opšta SRIA (bez određenog proizvoda) za tradicionalnu hranu na nivou Evrope je kreirana u saradnji sa FP7 projektom TRADEIT. Ova zajednička TRAF00N-TRADEIT SRIA će informisati Evropsku komisiju i donosiće odluku na nivou Evrope o budućim istraživanjima koja su proizašla iz identifikovanih potreba MSP u Evropi.

Ova agenda je tematski usmerena na razvoj segmenta nacionalnog inovacionog sistema u oblasti proizvodnje tradicionalne hrane u Srbiji. Bazirana je na nizu sprovedenih aktivnosti u poslednje tri godine i primeni metodologije koja je razvijena u okviru projekta u kombinaciji sa *foresight* metodologijom. Uključila je veliki broj društvenih činilaca. Ukazala je na prednosti i nedostatke, mogućnosti i pretnje, kvantifikovala je i rangirala prioritete, identifikovala je potrebe i poslužila je da se intenziviraju aktivnosti na uspostavljanju Nacionalne tehnološke platforme „Hrana za život“. Očekujemo da će agenda dobiti podršku donosilaca političkih odluka i omogućiti ojačavanje podsticajnog okruženja za inovacije i dalji razvoj inovacionih aktivnosti u sektoru proizvodnje tradicionalne hrane u Srbiji.

Autori

ZAHVALNOST

Autori se najsrdačnije zahvaljuju svim privrednim društvima, naučnoistraživačkim institucijama, institucijama iz vladinog i nevladinog sektora (više desetina) i pojedincima (više stotina) koji su pozitivno odgovorili na molbu da se aktivno uključe u različite faze pripreme SRIA, opredelili vreme, uložili energiju i dali kreativan doprinos njenom finalnom izgledu. Takođe se zahvaljujemo partnerskim institucijama iz projekta *TRAF00N*, a naročito *Univerzitetu Hohenhajm*, čije su veliko iskustvo i načinjene sugestije bile od izuzetne koristi.

Sadržaj

Rezime	1
1 Uvod	5
1.1 Projekat TRAF00N.....	5
1.2 Plan rada projekta TRAF00N.....	6
1.3 Strateška istraživačka i inovaciona agenda (SRIA) za tradicionalnu hranu	7
2 Razvojni proces SRIA	8
2.1 Plan implementacije za SRIA	8
2.2 Planovi implementacije za nacionalnu SRIA - Srbija.....	10
3 Vizija za tradicionalnu hranu.....	13
3.1 Opšti ciljevi sektora proizvodnje i prerade hrane u Srbiji	13
3.2 Prioritetne privredne aktivnosti u sektoru proizvodnje i prerade hrane u Srbiji	13
4 Okruženje za SRIA u oblasti tradicionalne hrane.....	15
4.1 Nacionalni privredni kontekst.....	15
4.2 Saradnja proizvođača tradicionalnog voća sa NI sektorom.....	17
4.3 Inovacione aktivnosti proizvođača tradicionalnog voća.....	19
4.4 Podrška državnih organa proizvođačima tradicionalnog voća.....	20
5 Istraživanje i inovacije za prevazilaženje izazova proizvodnje tradicionalne hrane	23
5.1 Mere koje su neophodne da se preduzmu kako bi se unapredila proizvodnja tradicionalnog voća	23
5.2 Aktivnosti koje treba da preduzme država kako bi se unapredila proizvodnja tradicionalnog voća	25
5.3 Aktivnosti koje treba da se preduzmu u NI sektoru kako bi se unapredila proizvodnja tradicionalnog voća	26
5.4 Aktivnosti koje treba da podstaknu inovatorstvo kako bi se unapredila proizvodnja tradicionalnog voća	28
6 Regulatorno okruženje u oblasti tradicionalne hrane	30
6.1 Zakonska regulativa koja je neophodna da bi se poboljšao položaj proizvođača tradicionalnog voća u Srbiji i na EU tržištu.....	30
7 Tradicionalna hrana kao osnova za blagostanje i kvalitet života	32
7.1 Upotreba pesticida u radu sa tradicionalnim voćem.....	32
7.2 Ekonomičnost proizvodnje tradicionalnog voća	34
8 Inovacioni ekosistem poboljšava produktivnost, stabilnost i otpornost ekosistema tradicionalne hrane	36
8.1 Mere neophodne za intenziviranje IA u proizvodnji tradicionalnog voća	36
8.2 SWOT – sistem za podršku inovacija	38
9 Prioriteti inovacionog partnerstva za produktivnost i održivost tradicionalne hrane u EU	41
9.1 Klasteri i udruženja proizvođača tradicionalnog voća	41
9.2 Nacionalna tehnološka platforma “Hrana za život” i proizvođači tradicionalnog voća.....	42
10 Strateška istraživačka i inovaciona agenda za tradicionalnu hranu	43
10.1 Teme koje će biti uključene u buduću SRIA na nacionalnom i evropskom nivou	43
10.2 Teme iz Srbije koje će biti uključene u buduću SRIA na evropskom nivou.....	47
Reference	55
Članovi i podrška tradicionalnoj hrani.....	56
Lista skraćenica.....	60

Rezime

Projekat TRAF00N definiše tradicionalnu hranu kao "hranu koja se proizvodi u skladu sa gastronomskim nasleđem najmanje tri generacije, koja pokazuje specifičnu funkciju(e) koje je jasno razlikuju od drugih sličnih proizvoda iz iste kategorije u pogledu korišćenja "tradicionalnih sastojaka" (sirovine ili primarni proizvodi) ili "tradicionalnog sastava ili "tradicionalnog načina proizvodnje i/ili prerade". Osim toga, ona je povezana sa određenim lokalnim područjem, regionom ili državom".

Srbija, kao partner na projektu, je odabrala dve vrste voća: malinu i šljivu. Malina je jedno od najpoznatijeg i najviše izvezenog srpskog voća, a Srbija je jedna od najvećih proizvođača i izvoznika malina u svetu. Između 90 i 95% uzgajanih malina u Srbiji pripada sorti Willamette. Maline iz Srbije su visoko nagrađivane širom sveta za njihovu boju, jedinstven ukus i čvrstinu ploda. Ariljska malina ima zaštićeno geografsko poreklo kod Zavoda za intelektualnu svojinu Republike Srbije. Šljiva je najčešća vrsta voća u Srbiji i ima veliki privredni značaj. Srbija je drugi najveći proizvođač šljive na svetu. Srbija uglavnom izvozi svežu, zamrznutu ili sušenu šljivu. Proizvodi se i nekoliko drugih proizvoda kao što su rakija, džem, marmelada, slatko od šljiva, kompot i pire od šljiva od kojih je tip rakije „Šljivovica“ ekonomski najznačajnija.

Maline se gaje na malim porodičnim gazdinstvima na parcelama prosečne veličine 0,5 hektara. Beru se ručno. Maline se gaje na 16 hiljada hektara širom Srbije. Sa prosečnim prinomom po hektaru od 6 t Srbija je u 2004. godini proizvela više od 92.000 t maline. Tokom poslednjih godina prosečna godišnja proizvodnja maline je oko 80.000 t što je oko 5,5% od ukupne proizvodnje voća.

Skoro 90% maline se zamrzne u velikim hladnjačama, dok se samo 10% koristi za preradu ili prodaju u maloprodajnim objektima. Najveći deo maline iz Srbije se izvezu zamrznute (93%) a samo mali deo se izveze u svežem stanju. Oko 25% svetske proizvodnje maline je iz Srbije.

Republika Srbija zauzima visoku poziciju, po vrednosti proizvedene količine maline, u poređenju sa ostalim zemljama proizvođačima malina. U 2012. godini je bila četvrta, 2011. druga i 2010. godine je zauzela četvrto mesto. U izvozu poljoprivredno-prehrambenih proizvoda, u period 2004-2011. godina 10,84% čini malina. Izvoz maline u navedenom periodu dostiže maksimum u 2011. godini i iznosi 210 miliona dolara. Povećana vrednost izvoza je posledica povećane proizvodnje u 2011. godini. Najveća konkurentska borba između proizvođača, Republike Srbije i Poljske, se vodi za tržišta Nemačke, Francuske, Austrije i Belgije.

Glavni problemi u proizvodnji maline su velika osetljivost na klimatske promene, neadekvatna implementacija proizvodnih procesa i neplanirani rast površina za proizvodnju čak i u odsustvu minimalnog kvaliteta i ekonomski opravdane proizvodnje malina. Takođe, nedostatak novca u vreme otkupa maline i kašnjenje novčane nadoknade proizvođačima prave probleme u procesu proizvodnje.

Šljiva je najzastupljenija vrsta voćke u Srbiji, a ima i najveći privredni značaj. Osim velike i svestrane upotrebne vrednosti i mogućnosti uspešnog gajenja bez veće primene agrotehničkih mera, toj rasprostranjenosti je doprinelo i lako razmnožavanje izdancima.

Od ukupne površine na kojoj je zasađeno voće, 67% je koštičavo voće od čega su dve trećine pod šljivom. U ukupnoj godišnjoj proizvodnji voća u Srbiji koštičavo voće učestvuje sa 57%. Voćnjaci u Srbiji zauzimaju 4,8% poljoprivrednog zemljišta, od toga su više od 50% zasadi šljive.

Po broju stabala šljive 40.822.000 i proizvodnjom od 581.874 tona u 2011. god. što predstavlja pad u odnosu na 662.631 tona u 2009. god. (izvor RZS), Srbija je bila druga u svetu, a za njom slede SAD, Rumunija, Turska, Španija itd.

Srbija zauzima drugo mesto, posle Kine, sa 158.000 ha pod stablima šljive, što je 6,24% od ukupne svetske površine pod šljivom. U obnovljenom izvozu Srbije, voće učestvuje sa 17%, šljiva sa 10% u izvozu svežeg voća i manje od 1% u ukupnom izvozu poljoprivrednih proizvoda.

U obnovljenom izvozu Srbije, voće učestvuje sa 17%, šljiva sa 10% u izvozu svežeg voća i manje od 1% u ukupnom izvozu poljoprivrede. Najveći deo šljive iz Srbije se izveze u svežem stanju (63.39%), zatim u smrznutom stanju (21.10%) i sušenom (13.83%). Od ostalih proizvoda (rakija, džem, marmelada, slatko od šljiva, kompot i pire od šljiva), najznačajnija je "Šljivovoca" tip rakije (1,18%). Oko 75% svih proizvedenih šljiva u Srbiji se preradi u rakiju.

Gajenje šljive u Srbiji se suočava sa mnogim problemima, kao što su sadni material, sorte šljive, metode kultivacije, mehanizacija, stagnacija proizvodnje, smanjenje prinosa, starost stabala. Jedan od najznačajnijih problema u gajenju šljive u Srbiji je virus šarke šljive (plum pox virus - PPV) za koji ne postoje efikasne mere zaštite. Većina stabala šljive je zaražena ovim virusom, više od 70%, što predstavlja pretnju budućem gajenju šljive.

Na početku projekta, potrebe tradicionalnih proizvođača voća (MSP) u Srbiji su istražene i prikupljene (Lista potreba, Inventay of needs - IoN). U tu svrhu, osmišljena su četiri upitnika, po jedan za svaku kategoriju tradicionalne hrane, uključujući i pitanja iz celog lanca proizvodnje hrane, ali i pitanja vezana za bezbednost hrane i kvalitet, preduzetništvo i pravne aspekte. Nakon analize potreba, urađena je SWOT analiza rezultata za tradicionalno voće u Srbiji sa rezultatima u nastavku:

Snage:

- Veliki potencijal ljudskih resursa i obučanih profesionalaca
- Iskustvo i tradicija u inovacijama u sektoru proizvodnje voća
- Velik i raznovrstan potencijal domaćih sirovina
- Visok kvalitet specifičnih vrsta priznatih na međunarodnom tržištu (Arijska malina)

Slabosti:

- Nizak nivo istraživanja i razvoja u kompanijama
- Nedostatak dugoročnih razvojnih strategija u kompanijama
- Zastarela oprema
- Nepostojanje kontinuirane edukacije u kompanijama
- Slaba povezanost preduzeća i kreatora tehnologije i znanja
- Nizak nivo kulture zaštite intelektualne svojine (IPR)
- Nedostatak marketinških veština
- Nedostatak IKT (informacione i komunikacione tehnologije) veština (veština da se popune upitnici npr)
- Problemi sa etiketiranjem (uglavnom zbog IPR problema)
- Pakovanje

Šanse:

- Slatko voće kao nacionalni prioritet
- Mogućnosti za IPR zaštitu
- Finansijske mogućnosti u IPA (instrumenti pretprijetne pomoći) fondovima
- Formiranje klastera i umrežavanje (Etno klaster)

- Brendiranje tradicionalnih proizvoda
- Trendovi u zdravoj hrani i organskoj proizvodnji

Pretnje:

- Odsustvo standardizacije i harmonizacije pravnih propisa
- Nedovoljno prisustvo institucija za transfer znanja i tehnologija
- Distributeri, loš lanac distribucije smrznute hrane
- Prodavci na malo, loši uslovi skladištenja i plaćanja.

Partneri na projektu TRAF00N, relevantna udruženja, MSP i spoljni saradnici su tokom radionica analizirali rezultate skupa potreba proizvođača tradicionalnog voća u Srbiji sa sledećim ciljevima: 1) određivanje prioriteta među prikupljenim potrebama, 2) uparivanje identifikovanih potreba i raspoloživih prenosivih inovacija koje su identifikovane od strane partnera, 3) identifikovanje onih potreba koje ne zahtevaju dublja istraživanja i mogu da se reše bez razvoja novih istraživačkih projekata, pronalaženjem rešenja kod stručnjaka u konzorcijumu, eksternih saradnika ili u saradnji sa tekućim projektima i 4) identifikovanje potreba koje zahtevaju nove naučne pristupe koji treba da budu uključeni u skladu sa preporukama istraživanja linija/inicijativa u Strateškoj istraživačkoj i inovacionoj agendi (SRIA).

Tokom 2015. i 2016. godine, na osnovu rezultata MSW, u Srbiji su održane četiri trening radionice (training workshops - TWS) za mala i srednja preduzeća na temu "Inovacije u proizvodnji i preradi maline" (dve radionice), "Inovacije u proizvodnji i preradi šljive" (jedna radionica) i „Inovacije u preradi šljive“ (jedna radionica). Na radionicama je bio veliki broj učesnika, uključujući predstavnike malih i srednjih preduzeća, individualnih proizvođača, fakulteta, instituta, inovacionih centara, Naučnotehnološkog parka, Zavoda za intelektualnu svojinu, klastera, Laboratorije za kontrolu kvaliteta hrane, različitih medija. Razmena mišljenja, diskusije i prezentacije su služile kao ključni input za nove ideje i predloge za unapređenje inovacija i transfera znanja u sektoru tradicionalnog slatkog voća u Srbiji. Osim toga, sprovedeno je istraživanje zasnovano na upitniku za procenu stanja u sektoru proizvodnje, prerade i distribucije tradicionalnog slatkog voća u cilju dobijanja relevantnih informacija za inovacije u lancu snabdevanja hranom i pružanja osnove za predlog najvažnijih koraka koji bi trebalo da budu preduzeti da bi se unapredila proizvodnja tradicionalnog slatkog voća u Srbiji. Nekoliko tema je prepoznato kao veoma važne za unapređenje sektora voća: kontinuirana edukacija svih aktera u lancu ishrane, bolja komunikacija sa lokalnim i nacionalnim vlastima, veće uključivanje akademske zajednice u kreiranje i transfer znanja, osnivanje udruženja i razvoj inovacione strategije. Tokom trening radionica, tehnološka, pravna, ili poslovna rešenja za ove prethodno definisane potrebe/traznju su predstavljena MSP.

Na osnovu identifikovanih inovacionih potreba koje zahtevaju dalja istraživanja, a dopunjene su SWOT analizom zahteva malih i srednjih preduzeća tokom MSW, TRAF00N je razvio nacionalnu SRIA za tradicionalno voće u Srbiji u cilju informisanja nacionalnih kreatora politika o budućim istraživačkim potrebama MSP koja se bave proizvodnjom tradicionalnog voća. Takođe, opšta SRIA (bez određenog proizvoda) za tradicionalnu hranu na nivou Evrope je kreirana u saradnji sa FP7 projektom TRADEIT. Ova zajednička TRAF00N-TRADEIT SRIA će informisati Evropsku komisiju i donosiocima odluka na nivou Evrope o budućim istraživanjima koja bi trebala da odgovore na identifikovane potrebe MSP u Evropi.

Glavne teme za nacionalnu SRIA za tradicionalno voće u Srbiji predstavljene rangom procenjenog značaja su:

Primarna proizvodnja:

1. Pitanja selekcije – produktivnost nasuprot kvalitetu

2. Uspostavljanje i razvoj sistema sertifikacije sadnog materijala
3. Isplativa implementacija sistema za navodnjavanje
4. Implementacija tehničkih rešenja za kontrolu pesticida i bolesti u organskoj i konvencionalnoj proizvodnji
5. Uvođenje otpornih sorti u organsku proizvodnju
6. Brža i bolja implementacija standarda bezbednosti i kvaliteta proizvoda

Prerada (tehnologija, energija itd):

1. Implementacija modernih pakovanja koja produžavaju rok upotrebe, smanjuju otpad i poboljšavaju tehnologiju čuvanja proizvoda (skladištenje)
2. Modernizacija tehnologije skladištenja svežih i prerađenih proizvoda
3. Razvoj i implementacija modernih procesnih tehnologija
4. Adaptacija procesnih tehnologija u cilju smanjenja potrošnje energije
5. Bolja implementacija tehnologija otpadnih sirovina i razvoj proizvoda sa dodatom vrednošću od sporednih proizvoda

Proizvod (dekalarisanje, zdravstvena bezbednost, itd):

1. Brža i bolja implementacija standarda za bezbednosti i kvalitet hrane
2. Ciljano širenje znanja o zdravstvenim i nutritivnim karakteristikama proizvoda od strane proizvođača
3. Smanjenje raznolikosti oblika, vrste materijala i broja ambalažnih pakovanja putem podizanja svesti potrošača (na lokalnom nivou, tradicionalne i regionalne robne marke)

Poslovanje (marketing, organizacija, potrošači, regulative itd):

1. Konstantno poboljšanje poslovnog okruženja kroz bolje uslove rada i organizacionu podršku
2. Brendiranje tradicionalnih proizvoda
3. Povećanje svesti o tradicionalnoj hrani kroz kontinuiranu edukaciju i komunikaciju
4. Formiranje asocijacija, klastera i prehrambene tehnološke platforme
5. Nov model poslovanja (ravnoteža između učesnika u lancu snabdevanja)
6. Pojednostavljenje procedura za dobijanje sertifikata
7. Implementacija, harmonizacija i kreiranje propisa i pravilnika.

Pored razvoja nacionalne Strateške istraživačke i inovacione agende (SRIA) za tradicionalno voće u Srbiji, svi učesnici (stejkholderi: donosioci odluka, privredna komora, proizvođači – MSP, istraživači, itd) su razmatrali ideju o uspostavljanju nacionalne tehnološke platforme u prehrambenom sektoru u Srbiji. Predstavnici MSP, visoko obrazovnih i istraživačkih institucija uključeni u radionice i druga istraživanja i evaluacije u ovom projektu su pitani da li bi želeli da se uključe u inicijativu kreiranja tehnološke platforme u prehrambenom sektoru u Srbiji: Nacionalna tehnološka platform "Hrana za život". Velika većina - 93.85% je izrazila svoju spremnost da se pridruži ovoj inicijativi.

1 Uvod

1.1 Projekat TRAF00N

Naziv: TRAF00N - Traditional Food Network to Improve the Transfer of Knowledge for Innovation

„Umrežavanje u oblasti proizvodnje tradicionalne hrane u svrhu poboljšanja transfera znanja i pospešivanja inovacija“

Period: 1.11.2013 – 31.10.2016.

Trajanje projekta: 36 meseci

TRAF00N definiše tradicionalnu hranu na sledeći način:

"Hrana koja se proizvodi u skladu sa gastronomskim nasleđem najmanje tri generacije, koja pokazuje specifičnu funkciju(e) koja je jasno razlikuje od drugih sličnih proizvoda iz iste kategorije u pogledu korišćenja "tradicionalnih sastojaka" (sirovine ili primarni proizvodi) ili "tradicionalnog sastava ili "tradicionalnog načina proizvodnje i/ili prerade". Osim toga, ona je povezana sa određenim lokalnim područjem, regionom ili državom".

Glavni ciljevi projekta su:

- 1) Unapređenje transfera tehnologije ka MSP koja proizvode i prerađuju tradicionalnu hranu:
  - Za unapređenje kvaliteta hrane, bezbednosti i ekoloških performansi
  - Stabilni proizvodni protokoli
  - Adekvatno korišćenje zaštite intelektualne svojine (IPR), Evropskih zakona o hrani, upotreba etiketa, marketinga, strategija razvoja proizvoda.
- 2) Razvoj strateške istraživačke i inovacione agende za tradicionalnu hranu koja će odgovoriti na potrebe svih stejkholdera.
- 3) Podsticanje preduzetništva kod istraživača, komercijalna realizacija rezultata istraživanja i razvoja (IR) i preduzetničko umrežavanje.

U Evropskoj uniji mala i srednja preduzeća (MSP) u prehrambenom sektoru sve su više pod pritiskom zbog otvaranja tržišta, povećanja tražnje za standardizovanim i cenovno konkurentnim prehrambenim proizvodima, rastućeg značaja velikih trgovinskih lanaca i izazova usklađivanja sa državnim regulativom. Ovo povećava rizik od nestajanja brojne tradicionalne hrane i tehnika proizvodnje, prerade, čuvanja i pakovanja koje primenjuju MSP korišćenjem regionalnih sirovina i često imaju ulogu u kulturnom identitetu regiona. MSP proizvođači tradicionalne hrane moraju proširiti svoje veštine modernog i konkurentnog marketinga i proizvodne tehnike u skladu sa postojećim evropskim propisima i da promovišu aspekte svojih proizvoda vezane za ishranu i zdravlje.

Da bi podržao tradicionalna prehrambena MSP, FP7 projekat TRAF00N (www.trafoon.eu) je uspostavio mrežu za transfer znanja u 30 evropskih istraživačkih institucija, agencija za transfer tehnologije i udruženja MSP iz 14 evropskih država pokrivanjem lanca vrednosti četiri kategorije tradicionalnih prehrambenih proizvoda zasnovanih na žitaricama, ribi, povrću i pečurkama i slatkom voću i maslinama. Ovi prehrambeni proizvodi su tradicionalne, zdrave namirnice koje su ključne za izbalansiranu ishranu. Od novembra 2013. do oktobra 2016, TRAF00N podržava evropska MSP koja se bave proizvodnjom tradicionalne hrane u ovim kategorijama u cilju

unapređenja inovacija i preduzetništva u sektoru tradicionalne hrane u korist svih regiona i potrošača u Evropi.

TRAF00N poboljšava komunikaciju i interakciju između tradicionalnih prehrambenih MSP, udruženja MSP i istraživačkih institucija u cilju unapređenja i povećanja transfera znanja ka tradicionalnim MSP na različitim nivoima aktivnosti (na primer, proizvodnja hrane, prerada hrane, pakovanje, marketing, etiketiranje, sertifikacija, stabilizacija protokola u proizvodnji za obezbeđenje kvaliteta i bezbednosti hrane, pravni problemi) i da omogućuje rad na istraživačkim temama koje su zahtevane od strane prehrambenih preduzeća u Evropi.

1.2 Plan rada projekta TRAF00N

Na početku projekta, su istražene i prikupljene (Lista potreba, IoN) potrebe tradicionalnih proizvođača hrane (MSP) širom Evrope. U tu svrhu, razvijena su četiri upitnika, po jedan za svaku kategoriju tradicionalne hrane uključujući i pitanja iz celog lanca proizvodnje hrane, ali i pitanja vezana za bezbednost hrane i kvalitet, preduzetništvo i pravne aspekte. Svi TRAF00N partneri su kontaktirali identifikovana MSP i njihova udruženja preko elektronske pošte/telefona/ličnom posetom tražeći relevantne informacije za IoN kroz odgovarajući upitnik. Nakon izdvajanja potreba, urađena je SWOT analiza rezultata za svaku TRAF00N tradicionalnu kategoriju hrane u državi i sektoru.

Četiri multistekholder radionice (MSW) su održane između septembra i oktobra 2014. u Poljskoj, Španiji, Švajcarskoj, Holandiji i Češkoj. Na svakoj MSW, TRAF00N partneri, relevantna udruženja MSP i eksterni eksperti su analizirali rezultate IoN za ključne regione za određenu kategoriju hrane. Glavni ciljevi MSW su bili: 1) određivanje prioriteta među prikupljenim potrebama, 2) uparivanje identifikovanih potreba i raspoloživih prenosivih inovacija koje su identifikovane od strane partnera, 3) identifikovanje onih potreba koje ne zahtevaju dublja istraživanja i mogu da se reše bez razvoja novih istraživačkih projekata, pronalaženjem rešenja kod stručnjaka u konzorcijumu, eksternih saradnika ili u saradnji sa tekućim projektima i 4) identifikovanje potreba koje zahtevaju da budu uključeni novi naučni pristupi u skladu sa preporukama istraživanja linija/inicijativa u Strateškoj istraživačkoj i inovacionoj agendi (SRIA).

Tokom 2015. i 2016. godine, na osnovu rezultata MSW, održano je više od 55 trening radionica (TWs, <http://www.trafoon.eu/training-workshops/>) za MSP u Evropi. Tokom trening radionica, preneti su tehnološka, pravna i poslovna rešenja. Ova rešenja su predstavili eksperti iz oblasti na jezicima konkretnih zemalja.

Kao dodatno sredstvo za prenos znanja, kreiran je multijezički informacioni sajt - onlajn Information Shop (www.trafoon.org) koji sadrži informacije prikupljene i primenjene u okviru TRAF00N mreže. Ovaj onlajn alat kome se može besplatno pristupiti, sadrži informacije (pdf fajlove, e-knjige, audio i video fajlove) o inovacijama u primarnoj proizvodnji, preradi i marketingu tradicionalne hrane a koristi regionalne izvore podataka na različitim jezicima. Information Shop takođe sadrži baze eksperata i organizacija za potencijalnu buduću saradnju i istraživačke projekte orijentisane ka MSP i uključuje sva znanja o tehnologiji/inovacijama preneti tokom trening radionica i smernice za inovacije proizvoda na različitim evropskim jezicima.

1.3 Strateška istraživačka i inovaciona agenda (SRIA) za tradicionalnu hranu

Na osnovu otkrivenih inovacionih nedostataka i identifikovanih potreba koje zahtevaju dalja istraživanja, i urađene SWOT analize potreba MSP tokom MSW, TRAF00N je razvio četiri SRIA za ključne TRAF00N kategorije tradicionalne hrane:

- (1) žitarice,
- (2) riba,
- (3) povrće i pečurke, i
- (4) slatko voće i masline.

TRAF00N SRIA će informisati nacionalne kreatore politika o budućim istraživačkim potrebama tradicionalnih prehrambenih MSP, naročito u smislu podsticanja ruralnog razvoja.

Kao dodatno sredstvo za prenos znanja, kao što je napred rečeno, kreiran je multijezički informacioni sajt - onlajn Information Shop (www.trafoon.org) koji sadrži informacije prikupljene i primenjene u okviru TRAF00N mreže.

Na osnovu otkrivenih inovacionih nedostataka i identifikovanih potreba koje zahtevaju dalja istraživanja, i urađene SWOT analize potreba MSP tokom MSW, TRAF00N je razvio **nacionalnu SRIA za tradicionalno voće u Srbiji** u cilju informisanja nacionalnih kreatora politika o budućim istraživačkim potrebama MSP tradicionalnih proizvođača voća. Osim toga, opšta SRIA (bez određenog proizvoda) za tradicionalnu hranu na evropskom nivou je kreirana u saradnji sa FP7 TRADEIT projektom. Ova zajednička TRAF00N-TRADEIT SRIA će informisati Evropsku komisiju i kreatore politika u Evropskoj uniji o budućim istraživanjima koja bi trebalo da odgovore na identifikovane potrebe MSP u Evropi.

2 Razvojni proces SRIA

2.1 Plan implementacije za SRIA

Planovi implementacije za SRIA sadrže korake koji će dovesti do kreiranja Strateške istraživačke i inovacione agende za tradicionalnu hranu. Obuhvataju dve glavne faze:

1. Konsultativna sesija sa stejkholderima 1 (SCS1): Kreiranje vizije, određivanje prioriteta i relevantnosti tematskih oblasti i
2. Konsultativna sesija sa stejkholderima 2 (SCS2): Kreiranje SRIA.

Prva faza je trajala od aprila do decembra 2015. i kao rezultat je dala nacrt za zajedničku Stratešku i istraživačku inovacionu agendu. Kreirana je na osnovu strateških istraživačkih i inovacionih agendi po kategorija tradicionalne hrane (WP2-5) i međusektorskih radnih paketa (WP6 i 7). Najznačajniji inputi u ovoj fazi su skupovi potreba po grupama proizvoda, evaluacije radionica, prethodni projekti, TRAF00N mreža, SWOT i SOR analize, dijalog na drugom Godišnjem sastanku projekta. Detaljna lista inputa, aktivnosti i rezultata ove faze je predstavljena u tabeli ispod. Glavni rezultat ove faze je nacrt SRIA za sve grupe proizvoda.

Druga faza je trajala od januara do oktobra 2016. i rezultirala finalnom Strateškom istraživačkom i inovacionom agendom za tradicionalnu hranu. U ovu fazu su bili uključeni svi relevantni stejkholderi u sektoru tradicionalne hrane u cilju prikupljanja informacija i diseminacije rezultata projekta. Finalna SRIA uključuje strateške teme i inofomacije o budućim izazovima, uticaju, istraživačkim i inovacionim aktivnostima, itd. Aktivnosti svih partnera na projektu u ovoj fazi predstavljeni su u tabeli ispod.

SRIA evropske tehnološke platforme (ETP) "Food for life" je korišćena kao reprezentativni model u kreiranju ovih Planova implementacije.

Godina	2015.									2016.				
Mesec	April	Maj	Jun	Jul	Avgust	Septem- bar	Octo- bar	Novem- bar	Decem- bar	Januar	Febru- ar	Mart	April	Maj
Faza	M18/ M19	M19	M20	M21	M22	M23	M24	M25 Drugi Godišnji sastana k	M26	M27	M28	M29	M30	M31
Konsultativna sesija sa stejkholderima 1 (SCS1): Kreiranje vizije, određivanje prioriteta i relevantnosti i tematskih oblasti	Zajednička istraživačka i inovaciona agenda kreirana na osnovu strateških istraživačkih i inovacionih agendi po kategorijama tradicionalne hrane (WP2-5) i međusektorskih radnih paketa (WP6 i 7). Inputi - Setovi potreba odgovarajućih radnih paketa tradicionalne hrane/MSP (WP2-5) - evaluacije radionica (WP 2-7) - Literatura/fprethodni projekti: zajednička lista inovacioni potreba MSP (WP2-5) i FP6/7 projekata (WP2-5) - Kontakt za proširenje TRAF00N mreže - SWOT Analiza i SOR (Strateška orijentacija) - Dijalog između i u okviru radnih paketa na Drugom godišnjem sastanku projekta									Rezultati SCS1 1. Predmetne oblasti uključivanja istraživačke i inovacione zajednice 2. Vizija za tradicionalnu hranu 3. Za svaku grupu stejkholdera, ključni učesnici će biti identifikovani od strane TRAF00N mreže u cilju kreiranja sveobuhvatne liste glavnih aktera u transferu znanja o tradicionalnoj hrani u Evropi				

			4. Rang lista predmetnih oblasti/tema uključivanja istraživačke i inovacione zajednice nacrt SRIA za sve grupe proizvoda.
Aktivnost (svi partneri na projektu)	Konsultacije, kreiranje, usvajanje, distribuiranje	1) Izrada prvog nacrta SRIA za kategorije tradicionalne hrane (WP2-5) i međusektorskih radnih paketa (WP6 i 7) (lideri radnih paketa u saradnji sa partnerima iz odgovarajućih radnih paketa) 2) Presentacija - Prvi draft SRIA za WP2-5, uključujući oblasti/teme iz WP6 i 7 (strateške teme i pod-kategorije) - Evaluacija trening radionica Na Drugom godišnjem sastanku projekta (12/13 novembar 2015) 3) <u>Proces identifikacije od strane partnera na projektu</u> → Diskusija prvog nacrta SRIA: ▪ Straške teme i potkategorije ▪ Kapacitet i potencijali ▪ Potrebe i mogućnosti ▪ Prepreke i barijere → Novi trendovi i istraživačke potrebe ▪ Inovacione potrebe ▪ Inovacioni gepovi Na Drugom godišnjem sastanku projekta (12/13 novembar 2015)	1) Trening radionice 2016: prezentacija rezultata SCS1 na trening radionicama kako bi se dobio odgovor i prilagođavanja od MSP 2) Proces identifikacije od strane MSP → Diskusija o: ▪ Kapaciteti i potencijali ▪ Potrebe i mogućnosti ▪ Prepreke i barijere ▪ Novi trendovi i istraživačke potrebe → Identifikacija: ▪ Inovacione potrebe ▪ Inovacioni gepovi Na trening radionicama 2016.

Godina	2016.					
	Mesec	Jun	Jul	Avgust	Septembar	Oktober
	Faza	M32	M33	M34	M35	M36
Konsultativna sesija sa stakeholderima 2 (SCS2): Kreiranje vizije	Rezultati SCS2 Finalna Strateška istraživačka i inovaciona agenda za tradicionalnu hranu Ciljna grupa: Svi stakeholderi sa snažnim uticajem u oblasti (kreatori politika, udruženja, univerziteti). Ovo će omogućiti dodatni početni podstrek u diseminaciji SRIA projekta Finalni SRIA Dizajn – Strateške teme za svaki sektor tradicionalne hrane na osnovu inputa i rezultata SCS1: 1. Glavne strateške teme vezane za radne pakete po potkategorijama 2. Precizne inoformacije - Obrazloženje (Specifični/budući izazov) - Trenutno stanje (Obuhvat)					

	- Vizija tradicionalne hrane i očekivanadostignuća (uticaj) - Potrebne istraživačke i inovacione aktivnosti (a, b, c, d,...) Primer: PREGLED TEMA U STRATEŠKOJ ISTRAŽIVAČKOJ I INOVACIONOJ AGENDI 1. Istraživanje i inovacije za prevazilaženje izazova regulacije oblasti tradicionalne hrane 1.1 Podrška razvoju raznovrsnog sektora tradicionalne hrane kroz bolje poljoprivredne politike, bolju sertifikaciju i podatke sa tržišta → Obrazloženje, stanje razvoja, uticaj, potrebna istraživanja..... 1.2 Obezbeđivanje poverenja potrošača tradicionalne hrane 1.3 Alternative spornim sirovinama koje se koriste u tradicionalnoj poljoprivredi 1.4 Razvoj inovativnih sistema za tradicionalnu hranu 1.5 Koncepti i tehnologije tradicionalne prerade hrane 2. Tradicionalna poljoprivreda i sistemi za podršku hrane kao ključno osnaživanje u ruralnim područjima 2.1. Poslovni modeli i dinamika dodavanja vrednosti kroz preradu hrane 2.2. Jačanje otpornosti inovacionih kapaciteta sektora tradicionalne hrane 2.3. Agro-ekološka i tradicionalna poljoprivreda kao sredstva unapređenja bezbednosti hrane i ruralnog razvoja 3. Eko-funkcionalnost povećava produktivnost, stabilnost i otpornost agro-ekosistema 3.1 Poboljšanje funkcija ekološke podrške 3.2 Inovativni ICT alati za sisteme tradicionalne hrane 3.3 Rešenja za resursno efikasnu primarnu proizvodnju, zasnovanu na "Internet-of-Things" 4. ...
Aktivnost (svi partneri na projektu)	1) Formulisanje za svaki sektor tradicionalne hrane strateške teme zasnovane na inputima i rezultatima SCS1 2) Prioriteti: Rang lista predmetnih oblasti/tema anagažovanja istraživačke i inovacione zajednice Veb sajt projekta TRAF00N će služiti kao portal i omogućice aktivnu komunikaciju: a) Preko intraneta: omogući će da svi partneri na projektu mogu zajedno da rade na poslednjoj verziji SRIA, prate progress I razmenjuju ideje/komentarišu. b) Preko TRAF00N veb sajta – postavljanje finalne verzije za javnost, podizanje svesti Slanje finalne verzije SRIA EU Komisiji.

2.2 Planovi implementacije za nacionalnu SRIA - Srbija

Srbija je odabrala dve vrste voća: malinu i šljivu. Malina je jedno od najpoznatijeg i najviše izvezenog srpskog voća, a Srbija je jedna od najvećih proizvođača i izvoznika malina u svetu. Maline iz Srbije su visoko nagrađivane širom sveta za njihovu boju, jedinstven ukus i tvrdoću. Ariljska malina ima zaštićeno geografsko poreklo kod Zavoda za intelektualnu svojinu Republike Srbije. Šljiva je najčešća vrsta voća u Srbiji i ima veliki privredni značaj. Srbija je drugi najveći proizvođač šljive na svetu. Srbija uglavnom izvozi svežu, zamrznutu ili sušenu šljivu. Proizvodi se i nekoliko drugih proizvoda kao što su rakija, džem, marmelada, slatko od šljiva, kompot i pire od šljiva od kojih je tip rakije „Šljivovica“ ekonomski najznačajnija.

Nacionalna SRIA je urađena za oblast tradicionalne proizvodnje maline i šljive na osnovu podataka prikupljenih anketiranjem proizvođača i na osnovu nekoliko radionica održanih u toku 2015. i 2016. godine.

Ovaj proces je uključivao nekoliko koraka:

- Identifikacija potreba preduzeća koja se bave proizvodnjom tradicionalnog voća na osnovu podataka dobijenih iz formulara za ocenu inovativnosti (Innovation audit) kreiranog u okviru projekta;
- Organizacija radionica za proizvođače maline u toku 2015. godine u Beogradu i Ivanjici i prikupljanje podataka od učesnika pomoću upitnika koji je sadržao sledeće elemente - Inovacione aktivnosti preduzeća, Okruženje za naučnoistraživački rad i inovacionu delatnost u oblasti proizvodnje tradicionalne hrane na bazi maline, Država, normativno okruženje, zakoni i podzakonski akti, pridruživanje EU;
- Organizacija radionica za proizvođače šljive u toku 2016. godine u Čačku i Kraljevu i prikupljanje podataka od učesnika pomoću dva upitnika:
  - 1) upitnik sa elementima: Inovacione aktivnosti preduzeća, Okruženje za naučnoistraživački rad i inovacionu delatnost u oblasti proizvodnje tradicionalne hrane na bazi šljive, Država, normativno okruženje, zakoni i podzakonski akti, pridruživanje EU.
  - 2) Upitnik sa temama koje treba da budu uključene u buduću SRIA na nacionalnom i evropskom nivou.

Na početku projekta, potrebe tradicionalnih proizvođača hrane (MSP) širom Evrope su istražene i prikupljene (Lista potreba, IoN). U tu svrhu, razvijena su četiri upitnika, po jedan za svaku kategoriju tradicionalne hrane uključujući i pitanja iz celog lanca proizvodnje hrane, ali i pitanja vezana za bezbednost hrane i kvalitet, preduzetništvo i pravne aspekte. Nakon izdvajanja potreba, kreirane su SWOT analize rezultata za tradicionalno voće u Srbiji.

TRAF00N partneri, relevantna udruženja MSP i eksterni eksperti su tokom multistejkholder radionica (MSW) analizirali rezultate IoN za tradicionalno voće u Srbiji sa sledećim glavnim ciljevima: 1) određivanje prioriteta među prikupljenim potrebama, 2) uparivanje identifikovanih potreba i raspoloživih prenosivih inovacija koje su identifikovane od strane partnera, 3) identifikovanje onih potreba koje ne zahtevaju dublja istraživanja i mogu da se reše bez razvoja novih istraživačkih projekata, pronalazanjem rešenja kod stručnjaka u konzorcijumu, eksternih saradnika ili u saradnji sa tekućim projektima i 4) identifikovanje potreba koje zahtevaju da novi naučni pristupi budu uključeni u skladu sa preporukama istraživanja linija/inicijativa u Strateškoj istraživačkoj i inovacionoj agendi (SRIA).

Tokom 2015. i 2016. godine, na osnovu rezultata MSW (multi stejkholder radionica), u Srbiji su održane četiri trening radionice (TWS) za mala i srednja preduzeća na "Inovacije u proizvodnji i preradi maline" (dve radionice), "Inovacije u proizvodnji i preradi šljive" (jedna radionica) i „Inovacije u preradi šljive“ (jedna radionica). Na radionicama je bio veliki broj učesnika, uključujući predstavnike malih i srednjih preduzeća, individualnih proizvođača, fakulteta, instituta, Inovacionih centara, Naučnotehnološkog parka, Zavoda za intelektualnu svojinu, klastera, Laboratorije za kontrolu kvaliteta hrane, medija i štampe. Razmena mišljenja, diskusije i prezentacije su služile kao ključni input za nove ideje i predloge za unapređenje inovacija i transfera znanja u sektoru tradicionalnog slatkog voća u Srbiji. Osim toga, sprovedeno je istraživanje zasnovano na upitniku za procenu stanja u sektoru proizvodnje, prerade i distribucije tradicionalnog slatkog voća u cilju dobijanja relevantnih informacija za inovacije u lancu snabdevanja hranom i pružanja osnove za predlog najvažnijih koraka koji bi trebalo da budu preduzeti da bi se unapredila proizvodnja tradicionalnog slatkog voća u Srbiji. Nekoliko tema su prepoznate kao veoma važne za unapređenje sektora voća: kontinuirana edukacija svih aktera u lancu ishrane, bolja komunikacija sa lokalnim i nacionalnim vlastima, veće uključivanje akademske zajednice u kreiranje i transfer

znanja, osnivanje udruženja i razvoj inovacione strategije. Tokom trening radionica, tehnološka, pravna, ili poslovna rešenja za ove prethodno definisane potrebe/traznju su predstavljena MSP.

Kao dodatno sredstvo za prenos znanja, kao što je napred rečeno, kreiran je multijezički informacioni sajt - onlajn Information Shop (www.trafoon.org) koji sadrži informacije prikupljene i primenjene u okviru TRAF00N mreže. Ovaj besplatni online alat uključuje informacije (PDF fajlove, e-knjige, audio i video fajlove, itd) o inovacijama u primarnoj proizvodnji, preradi i marketingu tradicionalne hrane korišćenjem regionalnih izvora podataka na različitim jezicima.

Na osnovu otkrivenih inovacionih nedostataka i identifikovanih potreba koje zahtevaju dalja istraživanja, i urađene SWOT analize potreba MSP tokom MSW, TRAF00N je razvio **nacionalnu SRIA za tradicionalno voće u Srbiji** u cilju informisanja nacionalnih kreatora politika o budućim istraživačkim potrebama MSP tradicionalnih proizvođača voća. Osim toga, opšta SRIA (bez određenog proizvoda) za tradicionalnu hranu na evropskom nivou je kreirana u saradnji sa FP7 TRADEIT projektom. Ova zajednička TRAF00N-TRADEIT SRIA će informisati Evropsku komisiju i kreatora politika u Evropi o budućim istraživanjima koja će odgovoriti na identifikovane potrebe MSP u Evropi.

3 Vizija za tradicionalnu hranu

U okviru projekta CAPINFOOD sprovedeno je istraživanje u cilju utvrđivanja opštih ciljeva sektora proizvodnje i prerade hrane u Srbiji [CAPINFOOD, 2014].

Delfi metod (upitnici su poslani desetinama stručnjaka, čuvajući njihov identitet i odgovore) je korišćen u dva kruga kako bi se identifikovali:

1. Opšti ciljevi sektora proizvodnje i prerade hrane u Srbiji
2. Ključne prioritetne ekonomske aktivnosti u sektoru proizvodnje i prerade hrane u Srbiji.

3.1 Opšti ciljevi sektora proizvodnje i prerade hrane u Srbiji

Lista ciljeva je predstavljena u sledećoj tabeli bez rangiranja značaja među njima.

Br.	Opšti ciljevi sektora proizvodnje i prerade hrane u Srbiji
1	Bolje korišćenje sekundarnih proizvoda iz prehrambene industrije
2	Razvoj marketinga
3	Unapređenje organizacije mreže poljoprivrednih proizvođača i proizvođača hrane uz podršku države
4	Priprema zakonskih propisa
5	Poboljšanje bezbednosti i kvaliteta hrane
6	Primena inovacija u proizvodnji i preradi hrane
7	Unapređenje obrazovanja i nauke
8	Proizvodnja tradicionalne hrane
9	Proizvodnja organske hrane
10	Unapređenje voćarstva, vinogradarstva i povrtarstva
11	Unapređenje ratarstva
12	Unapređenje stočarstva
13	Uspostavljanje održivog razvoja
14	Unapređenje i povećanje proizvodnje hrane i izvoza

Proizvodnja tradicionalne hrane kao i unapređenje nauke o voću su među prvih deset ciljeva prehrambenog sektora u Srbiji.

3.2 Prioritetne privredne aktivnosti u sektoru proizvodnje i prerade hrane u Srbiji

Ključni prioriteti u ekonomskim aktivnostima u sektoru proizvodnje i prerade hrane u Republici Srbiji, prema mišljenju grupe eksperta predstavljeni su u narednoj tabeli:

Rang	NACE Rev. 2	PRERAĐIVAČKA INDUSTRIJA
1	103	Prerada i konzervisanje voća i povrća
2	101	Prerada i konzervisanje mesa i proizvoda od mesa
3	110	Proizvodnja pića

4	105	Proizvodnja mlečnih proizvoda
5	108	Proizvodnja ostalih prehrambenih proizvoda
6	120	Proizvodnja duvanskih proizvoda
7	109	Proizvodnja gotove hrane za životinje
8	107	Proizvodnja pekarskih proizvoda i testenine
9	106	Proizvodnja mlinskih proizvoda, skroba i skrobnih proizvoda

Prerada i konzervisanje voća je **prva ključna ekonomska aktivnost** u prehrambenom sektoru u Srbiji.

4 Okruženje za SRIA u oblasti tradicionalne hrane

4.1 Nacionalni privredni kontekst

Malina

Malina je jedno od najpoznatijeg i najviše izvezenog srpskog voća, a Srbija je jedna od najvećih proizvođača i izvoznika malina u svetu. Maline iz Srbije su visoko nagrađivane širom sveta za njihovu boju, jedinstven ukus i tvrdoću. Između 90 i 95% uzgajanih malina u Srbiji pripada sorti Willamette.

Ostale uzgajane vrste u Srbiji su: Meeker, Tulameen, Glen ample kao jednorodne, a od dvorodnih Polka, Himbo top i Bliss-Autumn Bliss. Maline se u većini slučajeva uzgajaju na privatnim, porodičnim farmama na parcelama koje ne prelaze 0,5 hektara. Beru se ručno. Maline se uzgajaju na preko 16 hiljada hektara širom Srbije.

Sa prosečnim prinosom po hektaru od 6 tona, Srbija je u 2004. proizvela više od 92 hiljade tona maline. Žetva malina u Srbiji počinje krajem juna i završava se u julu, u zavisnosti od vremenskih uslova i lokacije polja. Skoro 90% proizvedenih malina se zamrzava u velikim skaldištima, a samo 10% se dalje koristi za preradu ili prodaju u maloprodajnim objektima. Većina svežih malina se prodaje i konzumira u toku letnje sezone. Veći deo malina u Srbiji se izvozi u smrznutom stanju (93%), a samo manja količina se izvozi sveža [SIEPA, "Fruit industry in Serbia"].

Tokom poslednjih nekoliko godina u Srbiji je prosečna godišnja proizvodnja malina bila 80.000 t što je 5,5% od ukupne proizvodnje voća. Preko 90% proizvedene maline se zamrzne i izveze, a ostatak se proda u svežem stanju ili se koristi za proizvodnju drugih proizvoda. Oko 25% svetske proizvodnje maline je iz Srbije. Na taj način oko 100 miliona evra se nađe u platnom bilansu Republike Srbije [Kljajić, Vuković, Arsić, 2013].

Potencijal vrednosno iskazane proizvodnje srpske maline na svetskom tržištu možemo videti iz podataka o rangu Republike Srbije u proizvodnji maline u 2010, 2011. i 2012. godini. Republika Srbija zauzima visoku poziciju, po vrednosti proizvedene količine maline, upoređenju sa ostalim zemljama proizvođačima malina. U 2012. godini je bila četvrta, 2011. godine druga, a 2010. godine je zauzela četvrto mesto.

U izvozu poljoprivredno-prehrambenih proizvoda, 10,84% čini malina u period 2004.-2011. godine. Izvoz maline u navedenom periodu dostiže maksimum u 2011. godini i iznosi 210 miliona dolara. Povećana vrednost izvoza je posledica povećane proizvodnje u 2011. godini. Najmanja vrednost izvoza je u 2005. godini u iznosu od 109 miliona dolara. Najveći potrošači maline u Evropi su i najveći uvoznici maline iz Republike Srbije. Najveća konkurentska borba između proizvođača, Republike Srbije i Poljske, se vodi za tržišta Nemačke, Francuske, Austrije i Belgije. Poljska je ulaskom u Evropsku uniju dobila niz prednosti oko uzgoja i plasmana maline. Najveće evropske kompanije prehrambene industrije izgrađuju prerađivačke kapacitete u Poljskoj i time stimulišu razvoj poljoprivrede i uzgoj malina [Radosavljević, 2014].

Glavni problemi u proizvodnji maline su velika osetljivost na klimatske promene, neadekvatna implementacija proizvodnih procesa i neplanirani rast površina za proizvodnju čak i u odsustvu minimalnog kvaliteta i efikasnosti proizvodnje malina. Takođe, nedostatak novca u vreme kupovina i kasno plaćanje proizvođačima prave probleme u procesu proizvodnje.

Šljiva

Šljiva je najzastupljenija vrsta voćke u Srbiji, a ima i najveći privredni značaj. Osim velike i svestrane upotrebne vrednosti i mogućnosti uspešnog gajenja bez veće primene agrotehničkih mera, toj rasprostranjenosti je doprinelo i lako razmnožavanje izdancima.

Po broju stabala šljive 40.822.000 i proizvodnjom od 581.874 tona u 2011. god. što predstavlja pad u odnosu na 662.631 tona u 2009. godini (izvor: RZS), Srbija je bila druga u svetu, a za njom slede SAD, Rumunija, Turska, Španija itd.

Od svih oblasti pod zasadima voća, 67% uključuje koštičavo voće, a dve trećine su zasadi šljive. U ukupnoj godišnjoj proizvodnji voća u Srbiji koštunjavo voće učestvuje sa 57%. Voćnjaci u Srbiji zauzimaju 4,8% od ukupne površine obradivog zemljišta. Više od 50% su voćnjaci šljive. Količina voća koja se koristi za konzumaciju u svežem stanju je niska. Gajenje šljiva u Srbiji suočava se sa mnogim problemima kao što su sadnice, sorte šljiva, metodi gajenja, mehanizacija, stagnacija proizvodnje, smanjenje prinosa, starost stabala, neadekvatni voćnjaci.

Glavni problem u gajenju šljiva u Srbiji je ekstenzivna proizvodnja koju karakteriše nizak nivo agro tehnika i nizak prinos. Više od 50% zasada šljive se ekstenzivno gaji.

Srbija zauzima drugo mesto, posle Kine, sa 158.000ha pod stablima šljive, što je 6,24% od ukupne svetske površine pod šljivom. Srbija ima duplo veću površinu pod zasadima šljive od zemalja u regionu i zauzima prvo mesto u Evropi, dok su Bosna i Rumunija znatno iza nje sa 79.000 i 67.478 ha. Sve ostale države u region imaju manje od 20.000 ha pod šljivom.

U obnovljenom izvozu Srbije, voće učestvuje sa 17%, šljiva sa 10% u izvozu svežeg voća i manje od 1% u ukupnom izvozu poljoprivrednih proizvoda. Republika Srbija je utvrdila troškove za svežu i sušenu šljivu, pri čemu su oba nekonkurentni. U poslednjih 15 godina svetski prosek za 1t sveže šljive bio je 650 \$, dok je u Srbiji bio 188 \$ po toni i za sušenu šljivu cena u Srbiji je bila 1062 \$ po toni, a svetski prosek je bio 1798 \$. Iako je izvoz obnovljen, nikad nisu ostvareni rezultati iz prošlosti, izvoz sveže šljive smanjio se sa godišnjih 10.000 t na 650 t, sušene šljive sa 30.000 t na 817, izvoz zamrznute šljive smanjio se sa prethodnih 6000 t na 3500 t, ali je ipak najprofitabilniji izvozni proizvod od šljive. Između 1996. i 2006. izvoz šljive je počeo da se revitalizuje, ali je još uvek daleko od najprofitabilnijeg dela izvoza Srbije [Matković, 2015].

Gajenje šljive u Srbiji se suočava sa mnogim unutrašnjim problemima, kao što su sadni materijal, sorti šljiva, metodi kultivacije, mehanizacija, stagnacija proizvodnje, smanjenje prinosa, starost stabala. Jedan od najznačajnijih problema u gajenju šljive u Srbija je virus šarke šljive (plum pox virus, PPV) za koji ne postoje efikasne mere zaštite. Većina stabala šljive je zaražena ovim virusom, više od 70% što predstavlja pretnju budućem gajenju šljive.

Preduzeća ispitanici su imali sledeće ponuđene odgovore na pitanje o vrsti proizvoda koje proizvodi njihovo preduzeće:

Q: Koju vrstu proizvoda od maline proizvodi Vaše preduzeće?
Sveža malina
Smrznuta malina
Osušena malina
Sadnice maline i ostalog jagodastog voća
Ovsena kaša sa malinom

Dehidrisana kaša od žitarica sa malinom
Čokoladirana osušena malina
Q: Koju vrstu proizvoda od šljive proizvodi Vaše preduzeće?
Sveža šljiva
Suva šljiva
Rakija
Čokoladirana šljiva
Proizvodi od šljive

4.2 Saradnja proizvođača tradicionalnog voća sa NI sektorom

U narednoj tabeli su predstavljeni razlozi zbog kojih preduzeća koja se bave tradicionalnom proizvodnjom voća (maline i šljive) nisu saradivala sa naučnoistraživačkim sektorom.

Q: Da li ste do sada saradivali sa naučnoistraživačkim sektorom u Srbiji?
Odgovor Ne – razlozi zbog kojih nema saradnje sa NI sektorom u Srbiji – MALINE:
Zbog lošeg oglašavanja sektora.
Nisam imao mogućnosti.
Nije mi dostupno.
Nije postojalo interesovanje sa obe strane.
Novi proizvođač.
Početak sam.
Nije nam niko pokazao saradnju.
Odgovor Ne – razlozi zbog kojih nema saradnje sa NI sektorom u Srbiji – ŠLJIVE:
Ono što je najbitnije naučio sam godinama.
Tek započeo posao.
Nije bilo prilike.
Zbog malog obima proizvodnje.
Teško doći, procedura.
Odgovor Ne – razlozi zbog kojih nema saradnje sa NI sektorom u Srbiji – tradicionalno voće:
Nije postojalo interesovanje sa obe strane.
Ono što je najbitnije naučio sam godinama.
Tek započeo posao.
Nije bilo prilike.
Zbog malog obima proizvodnje.
Nije mi dostupno.
Teško doći, procedura.

Oblasti saradnje proizvođača tradicionalnog voća i naučnoistraživačkog sektora Srbije predstavljeni su u tabeli ispod.

Q: Oblasti u kojima su proizvođači malina saradivali sa naučnoistraživačkim sektorom u Srbiji?
Tehnologija gajenja maline
Tehnologija prerade maline
Sertifikacija sadnog materijala maline
Tehnologija organske proizvodnje maline
Stvaranje i uvođenje novih sorti maline
Higijenski aspekti
Uvođenje HACCP standarda
Q: Oblasti u kojima su proizvođači šljive saradivali sa naučnoistraživačkim sektorom u Srbiji?
Tehnologija gajenja šljive
Tehnologija prerade šljive
Tehnologija organske proizvodnje šljive
Uvođenje HACCP standarda
Higijenski aspekti
Tehnologija pakovanja šljive
Q: Oblasti u kojima su proizvođači tradicionalnog voća saradivali sa naučnoistraživačkim sektorom u Srbiji?
Tehnologija gajenja
Tehnologija prerade
Sertifikacija sadnog materijala
Tehnologija organske proizvodnje
Uvođenje HACCP standarda
Stvaranje i uvođenje novih sorti
Higijenski aspekti
Tehnologija pakovanja

Među proizvođačima voća preovladava ubeđenje da je sa naučnoistraživačkim sektorom teško saradivati, pre svega zato što nije dovoljno vidljiv, tj. usluge koje su u domenu znanja i informacija, koje bi NIO mogle da pruže proizvođačima nisu prepoznate na tržištu.

Oblasti u kojima su do sada saradivali proizvođači slatkog voća u Srbiji, uglavnom se odnose na ispunjenje zakonskih propisa, što je slučaj sa većinom malih i srednjih preduzeća u Srbiji, kada je u pitanju obuka i/ili saradnja sa naučnoistraživačkim sektorom.

4.3 Inovacione aktivnosti proizvođača tradicionalnog voća

Vrste inovacionih aktivnosti proizvođača tradicionalnog voća predstavljene su u tabeli ispod.

Q: Kojim od sledećih inovacionih aktivnosti se bavi Vaše preduzeće u radu sa malinama?
Novi proizvodi od maline
Novi proizvodi od maline - viši nivoi prerade
Nove usluge: ekstrakti, destilati
Organizovani pristup rešavanju problema otpada u primarnoj i sekundarnoj proizvodnji
Efikasno korišćenje energije
Organska proizvodnja
Novi dehidrisani proizvodi sa malinom
Primena odgovarajućih tehnologija u podizanju prinosa
Bezbednost hrane
Nova pakovanja maline
Q: Kojim od sledećih inovacionih aktivnosti se bavi Vaše preduzeće u radu sa šljivama?
Novi proizvodi od šljive
Nove usluge
Nova pakovanja
Efikasno korišćenje energije
Organizovani pristup rešavanju problema otpada
Organska proizvodnja
Q: Kojim od sledećih inovacionih aktivnosti se bavi Vaše preduzeće u radu sa tradicionalnim voćem?
Novi proizvodi
Novi proizvodi - viši nivoi prerade
Nove usluge: ekstrakti, destilati
Efikasno korišćenje energije
Primena odgovarajućih tehnologija u podizanju prinosa
Bezbednost hrane
Nova pakovanja
Organizovani pristup rešavanju problema otpada u primarnoj i sekundarnoj proizvodnji
Organska proizvodnja

Proizvođači koji su učestvovali u ovoj anketi u stvari nisu dali odgovor o tome koje inovacione aktivnosti sprovode u svojim preduzećima/gazdinstvima, već na kojim inovacijama rade. Svojim odgovorima međutim, pokazali su visoku svest o neophodnosti održivog inoviranja, na tržištu koje i od proizvođača tradicionalne hrane zahteva visok i kontinuiran kvalitet proizvoda. Inovacije u oblasti proizvodnje tradicionalne hrane ostvarive su u oblasti povećanja prinosa, bezbednosti hrane, organske proizvodnje, načina čuvanja i pakovanja hrane, kao i u odlaganju i preradi otpada.

4.4 Podrška državnih organa proizvođačima tradicionalnog voća

Komentari vezani za ocenu podrške državnih organa proizvođačima tradicionalnog voća u Srbiji dati su u narednoj tabeli.

Q: Kako na skali od 1 do 5 (1 – vrlo loše, 5 – odlično) ocenjujete podršku državnih organa (Poljoprivredne stručne službe Srbije, lokalne samouprave sa udruženjima malinara i dr) proizvođačima maline u Srbiji?
Komentar
Nezainteresovanost za bitne stvari, angažovanje samo u svrhu dnevnopolitičke koristi.
Nedovoljno angažovanje stručnog kadra.
Saradnja formalnog karaktera, nefunkcionalna. Primeniti pravila PDCA (plan,do,check,act).
Ne postoji konzistentna politika koja bi bila prihvatljiva za sve i proizvođače i prerađivače.
Veliki nedostatak konkretnog znanja, primenljivog u praksi.
Nema dovoljno investicija niti organizovanog predavanja i savetovanja. Cena nikad stabilna.
Veće prisustvo države kroz subvencije, kontrola pesticida koji se uvoze.
Deklarativna podrška bez vidljivih efekata i dugoročnog planiranja.
Nedovoljna informisanost i zainteresovanost.
Imam dobru saradnju sa PCC iz Kraljeva.
Potrebno je održavati više edukacija za same proizvođače maline jer sve kreće od dobre poljoprivredne prakse.
Potrebno je veće angažovanje PSSS-a na terenu odnosno češće edukacije i praktična primena - ogledi a ne samo priča.
Osim povremenog predavanja, nema je.
Izuzetno loša edukacija proizvođača da bi se postigao kvalitet i kvantitet maline.
Država malo pomaže.
Državni organi bi trebalo da više porade na saradnji sa proizvođačima maline.
Direktori nedovoljno stručni, kadar bez iskustva, uduženja postoje zbog politike.
Nikada niko ne dođe u malinjak.
Nedovoljno, ali i velika nezainteresovanost malinara
Nikakva ili gotovo nikakva podrška malim proizvođačima.
Malina ima takvu cenu i potražnju da joj podrška ne treba.
O tome govore višegodišnje blokade malinara.
Voleo bih da država preuzme primat u proizvodnji malina kao strateškog proizvoda.
Lokalna samouprava i udruženje radi za sebe, ništa za poljoprivrednika.
Trebalo bi mnogo više.
Katastrofa.
Proizvođači iz tzv. uže Srbije hendikepirani povećanim zahtevima (osećamo se kao građani drugog reda u odnosu na Vojvodinu).
Nezainteresovanost lokalne samouprave za unapređenje proizvodnje maline (Požega!).
Q: Kako na skali od 1 do 5 (1 – vrlo loše, 5 – odlično) ocenjujete podršku državnih organa (Poljoprivredne stručne službe Srbije, lokalne samouprave sa udruženjima šljivara i dr.) proizvođačima šljive u Srbiji?
Komentar
Nedovoljno, rad na terenu.
Moje iskustvo: nemoguće ili teško dobijanje bilo kakvog vida pomoći za početnika u poslu.
Sete se voćara posle grada.

Moglo bi još bolje.
Sporo, neadekvatno, preobimna dokumentacija, neusaglašene skale subvencija.
PSSS nema znanja ni mogućnosti da pruži bilo koju podršku. Lokalna samouprava nema kapaciteta ni volje da podrži proizvodnju šljive.
Tek u povoju.
Nedovoljne i neravnomerno rasporedne subvencije, pogotovu sitnim proizvođačima.
Ocena sve govori.
Veoma loše.
Mora bolje.
Treba biti više prisutni za upućivanje za bolji kvalitet.
Ne postoji sistematska podrška.
Nedovoljno angažovanje državnih institucija i nedovoljna saradnja organa i preduzetnika.
Q: Kako na skali od 1 do 5 (1 – vrlo loše, 5 – odlično) ocenjujete podršku državnih organa (Poljoprivredne stručne službe Srbije, lokalne samouprave sa udruženjima i dr.) proizvođačima tradicionalnog voća u Srbiji?
Komentar
Nezainteresovanost za bitne stvari, angažovanje samo u svrhu dnevnopolitičke koristi.
Nedovoljno angažovanje stručnog kadra.
Saradnja formalnog karaktera, nefunkcionalna. Primeniti pravila PDCA (plan,do,check,act).
Ne postoji konzistentna politika koja bi bila prihvatljiva za sve i proizvođače i prerađivače.
Veliki nedostatak konkretnog znanja, primenljivog u praksi.
Nema dovoljno investicija niti organizovanog predavanja i savetovanja. Cena nikad stabilna.
Veće prisustvo države kroz subvencije, kontrola pesticida koji se uvoze.
Deklarativna podrška bez vidljivih efekata i dugoročnog planiranja.
Nedovoljna informisanost i zainteresovanost.
Potrebno je veće angažovanje PSSS-a na terenu odnosno češće edukacije i praktična primena - ogledi a ne samo priča.
Osim povremenog predavanja, nema je.
Izuzetno loša edukacija proizvođača.
Država malo pomaže.
Državni organi bi trebalo da više porade na saradnji sa proizvođačima maline.
Direktori nedovoljno stručni, kadar bez iskustva, uduženja postoje zbog politike.
Nedovoljno, ali i velika nezainteresovanost proizvođača.
Nikakva ili gotovo nikakva podrška malim proizvođačima.
Ne postoji sistematska podrška.
Nedovoljno angažovanje državnih institucija i nedovoljna saradnja organa i preduzetnika.
Lokalna samouprava i udruženje radi za sebe, ništa za poljoprivrednika.
Trebalo bi mnogo više.
Katastrofa.
Proizvođači iz tzv. uže Srbije hendikepirani povećanim zahtevima (osećamo se kao građani drugog reda u odnosu na Vojvodinu).
Nezainteresovanost lokalne samouprave za unapređenje proizvodnje.

Podrška državnih organa tj. lokalne samouprave i poljoprivredne stručne službe Srbije ocenjena je veoma niskim ocenama, proizvođači maline dali su prosečnu ocenu 2,46, a proizvođači šljive 2,2.

Iz komentara se može sagledati nezainteresovanost i nedovoljna angažovanost državnih institucija za proizvodnju i plasman proizvoda od maline i šljive.

Iako je šljiva tradicionalno, još od početka XIX veka bila jedan od tržišno najisplativijih proizvoda Srbije, a istovremeno je utkana i u kulturnu tradiciju Srbije, to nije dovoljan razlog da podrška proizvodnji šljive bude strateški postavljena, čime bi se osigurao i kontinuitet same podrške.

Proizvođači od države očekuju stabilno okruženje, koje će omogućiti ne samo sigurne cene već podršku u edukaciji, obuci i informisanosti. Proizvođači su naklonjeni mišljenju da država pokazuje za njih interesovanje samo u dnevnopolitičke svrhe, mada ima i samokritičnih komentara - koji ocenju da ni sami proizvođači nisu dovoljno politički zainteresovani niti organizovani u ostvarenju svojih dugoročnih ciljeva.

5 Istraživanje i inovacije za prevazilaženje izazova proizvodnje tradicionalne hrane

5.1 Mere koje su neophodne da se preduzmu kako bi se unapredila proizvodnja tradicionalnog voća

Proizvođači tradicionalnog voća predložili su niz mera za unapređenje delatnosti kojom se bave. Njihovi predlozi dati su u tabeli ispod.

Q: Šta smatrate najvažnijim da je neophodno da se preduzme kako bi se unapredila proizvodnja malina u Srbiji?
Stroga kontrola izvoza - 3-4 izvoznika (klaster).
Edukacija poljoprivrednih proizvođača. Uvoz kvalitetnog sadnog materijala ili proizvodnja.
Definisanje maline kao strateškog proizvoda.
Edukacija proizvođača i uvođenje kontrole i stručne podrške na terenu.
Definisanje pravilnika o otkupu, kvalitetu i bezbednosti. Formirati asocijaciju proizvođača i izvoznika po modelima iz Južnog Tirola. Kvalitet i zdravstvena bezbednost imperativ.
Donošenje svih podzakonskih akata i puna implementacija istih u praksi.
Povećanje objedinjenih znanja o značaju unosa, tehnologijama gajenja i prerade.
Podrška proizvođačima u kupovini kvalitetnog sadnog materijala.
Da država, proizvođači i prerađivači više slušaju nauku.
Reonizacija, organizacija proizvodnje i kontrola proizvodnje sadnog materijala, kontrola i vođenje proizvodnje.
Subvencije. Da se omladina više afirmiše. Da se selo oživi. Veća zaštita proizvođača.
Podsticaji za nove zasade, nove sorte za preradu maline
Potrebno je više obratiti pažnju na organsku proizvodnju maline, smanjiti upotrebu pesticida posebno u vreme cvetanja maline.
Veća edukacija, obezbediti tržište i garantovane cene.
Najvažniji su saveti i uputstva stručnih kadrova.
Da se obezbedi zdrav sadni materijal.
Osnivanje kancelarija na nivou opštine u kojima bi proizvođači dobijali savete u vezi primene pesticida i svega ostalog u vezi proizvodnje.
Sadni materijal, zaštita, zaštita od grada, nove sorte maline, podsticaji za podizanje malinjaka.
Uvođenje standarda .....počevši od primarnih proizvođača preko prerađivačke industrije, pa do maloprodaje.
Kvalitetan sadni materijal, pravilna nega zasada.
Rad na kvalitetu proizvodnje i kvantitetu prinosa. Ne radi se dovoljno na kvalitetu proizvođača.
Ustaljenost cena i siguran plasman na EU i tržište Rusije.
Da u martu i aprilu ...intenzivne emisije na TV stanicama koje bi edukovale proizvođače da što bolje pripreme svoje zasade.
Državna strategija.
Stvaranje zadruga sa garancijom države.
Subvencije uplaćivati pre početka sadnje, berbe.
Dugoročni ugovori (10 god), stabilne cene.

veće učešće stručnih i savetodavnih službi u proizvodnji maline - povećanje subvencija za proizvodnju malina (za navodnjavanje, protivgradne mreže, kupovina sadnica).
Q: Šta smatrate najvažnijim da je neophodno da se preduzme kako bi se unapredila proizvodnja šljive u Srbiji?
Da se oslobodimo starih zaraženih stabala, pa na tržištu bude samo sadni materijal.
Da se obezbedi plasman, da proizvođači ne budu prepušteni.
Udruživanje, stabilnost tržišta, saradnja proizvođač-prerađivač.
Upoznavanje proizvođača sa sortama šljiva namenjen za pojedine vidove prerade.
Podrška države i navedenih ustanova.
Podrška proizvođačima, jeftiniji repromaterijal, stabilnije tržište.
Unaprediti znanje proizvođača kroz organizovani pristup (država-institut-udruženja). Promocija šljive kao nacionalnog brenda. Zbog nedovoljnog znanja proizvođači uglavnom šljivu smatraju neprofitabilnom.
Bolje subvencionisanje i ukрупnjavanje poseda-parcela.
Konstantna edukacija i praćenje savremenih trendova u proizvodnji; povećati investicije u proizvodnji i preradi šljive.
Državna regulativa i subvencije.
Prerađivački kapaciteti.
Subvencije države, povoljnije premije osiguravajućih društava (grad, suša) garant države minimalne i maksimalne cene šljiva, odnosno neka standardizacija cene šljive
Otkup šljive bez pdv-a, nagrada za firme koje obave ukupnu preradu šljive u svom mjestu.
Predavanja o novim tehnologijama.
Selekcija sorata, finalizacija prerade, proizvodnja novih proizvoda.
Da se subvencioniše uzgoj šljive, organizovan otkup, standardizacija proizvoda
Q: Šta smatrate najvažnijim da je neophodno da se preduzme kako bi se unapredila proizvodnja tradicionalnog voća u Srbiji?
Stroga kontrola izvoza - 3-4 izvoznika (klaster).
Edukacija poljoprivrednih proizvođača.
Definisanje tradicionalnog voća kao strateškog proizvoda.
Uvođenje kontrole i stručne podrške na terenu.
Definisanje pravilnika o otkupu, kvalitetu i bezbednosti.
Formirati asocijaciju proizvođača i izvoznika po modelima iz Južnog Tirola.
Kvalitet i zdravstvena bezbednost imperativ.
Donošenje svih podzakonskih akata i puna implementacija istih u praksi.
Podrška proizvođačima u kupovini kvalitetnog sadnog materijala.
Da država, proizvođači i prerađivači više slušaju nauku.
Subvencije.
Da se omladina više afirmiše.
Da se selo oživi.
Veća zaštita proizvođača.
Podsticaji za nove zasade.
Potrebno je više obratiti pažnju na organsku proizvodnju.
Obezbediti tržište i garantovane cene.
Osnivanje kancelarija na nivou opštine u kojima bi proizvođači dobijali savete u vezi primene pesticida i svega ostalog u vezi proizvodnje.
Rad na kvalitetu proizvodnje i kvantitetu prinosa.

Stvaranje zadruga sa garancijom države.
Dugoročni ugovori, stabilne cene.
Državna strategija.

Ovo pitanje je tražilo odgovore u rešavanju problema zapaženih od strane proizvođača u proizvodnji tradicionalnog voća, a kojim se pozivaju sve zainteresovane strane – stejkholderi, da se aktivno angažuju u rešavanju istih problema. Tako je opseg predloženih mera veoma širok, ali većinom se rešenja traže u preduzimanju akcija od strane države, i u donošenju dugoročnijih strateških mera. I samoorganizovanje proizvođača je u nekoliko odgovora predloženo kao rešenje – osnivanje asocijacija, edukacija.

5.2 Aktivnosti koje treba da preduzme država kako bi se unapredila proizvodnja tradicionalnog voća

Prema mišljenju proizvođača tradicionalnog voća, aktivnosti državnih organa koje bi unapredile poslovanje njihovih preduzeća su:

Q: Koje aktivnosti naredne tri grupe stejkholdera bi doprinele poboljšanju poslovanja Vašeg preduzeća u radu sa malinama:
Država:
Subvencije, podrška.
Prihvatanje maline kao strateškog proizvoda.
Podrška u razvoju institucija i organizacija.
Da subvencionise nove proizvode i tehnologije.
Veća ulaganja u istraživanje.
Zaštita proizvođača.
Standardi, usklađivanje zakonskih propisa, praćenje od strane MPSV (kroz subvencije).
Kontrolom nelegalne trgovine sadnim materijalom.
Podsticaji.
Garantovana cena, tržište.
Infrastruktura.
Sprovođenje zakona-dosledno.
Boljom podrškom malih proizvođača.
Plasman države tj. proizvoda.
Što većim subvencijama što se tiče osiguranja useva da bi se stimulisali svi proizvođači.
Više podsticaja kroz kredite.
Q: Koje aktivnosti naredne tri grupe stejkholdera bi doprinele poboljšanju poslovanja Vašeg preduzeća u radu sa šljivama:
Država:
Da podstakne razvoj malih i srednjih preduzeća.
Uređenje tržišta.
Pomoć pri obezbeđivanju novčanih sredstava.
Uskladjivanje rasta cena na malo i kursa evra.
Poboljšanje ambijenta.
Subvencije...

Pomoć pri kupovini mehanizacije, opreme (krediti, subvencije), rejonizacija.
Podsticaji za organsku proizvodnju.
Povećanje subvencija za podizanje zasada, subvencija za krčenje starih i bolesnih zasada.
Stabilan i uređen ambijent za poslovanje.
Promena propisa.
Pomoć prilikom otkupa šljive, transparentnije za standarde za izvoz.
Da napravi fer uslove za poslovanje.
Prepoznavanje tradicionalne proizvodnje i podrška malim proizvođačima.
Q: Koje aktivnosti naredne tri grupe stakeholdera bi doprinele poboljšanju poslovanja Vašeg preduzeća u radu sa tradicionalnim voćem:
Država:
Subvencije.
Prihvatanje tradicionalnog voća kao strateškog proizvoda.
Podrška u razvoju institucija i organizacija.
Da subvencionise nove proizvode i tehnologije.
Veća ulaganja u istraživanje.
Zaštita proizvođača
Standardi, usklađivanje zakonskih propisa, praćenje od strane MPSV (kroz subvencije).
Kontrolom nelegalne trgovine sadnim materijalom.
Podsticaji.
Garantovana cena, tržište.
Infrastruktura.
Sprovođenje zakona-dosledno.
Boljom podrškom malih proizvođača.
Više podsticaja kroz kredite.

Aktivnosti koje bi država trebalo da preduzme su u oblasti strategije, legislative, razvoja infrastrukture, osiguranja stabilnog tržišta. To su dakle aktivnosti koje pokazuju dugoročnu opredeljenost države da razvija poljoprivrednu, ova opredeljenost će biti deklarativna sve dok se ne preduzmu aktivnosti u skladu sa ovima koje predlažu učesnici ankete.

5.3 Aktivnosti koje treba da se preduzmu u NI sektoru kako bi se unapredila proizvodnja tradicionalnog voća

U domenu naučnoistraživačkog sektora, potrebno je preduzeti sledeće aktivnosti u cilju unapređenja njihove proizvodnje:

Q: Koje aktivnosti naredne tri grupe stakeholdera bi doprinele poboljšanju poslovanja Vašeg preduzeća u radu sa malinama:
Naučnoistraživački sektor:
Pomoć u razvoju tehnoloških inovacija.
Istraživanje u konkretnim uslovima proizvođača, obuka.
Konkretizacija naučnih rezultata.
Nove tehnologije.
Primenjena istraživanja- konkretni problemi konkretna rešenja.

Jačanje istraživačkih timova za rešavanje konkretnih ciljeva u ovoj oblasti.
Mali broj istraživača.
Primenljivost znanja, a ne nauka radi nauke.
Saveti novim proizvođačima i dodatni saveti novim.
Ispitivanje zemljišta, kontrola primene hemijskih sredstava.
Nova sredstva za zaštitu i prihranjivanje, novi sortimenti maline.
Istraživanje novih proizvoda od maline.
Edukacija proizvođača.
Veća praktičnost na terenu, bolja komunikacija.
Stalno informisanje o izmenama tehnologije i sortimenta.
Češće održavanje radionica.
Zaštita cene i siguran plasman proizvoda.
Prodaja pravih (dobrih) sadnica.
Q: Koje aktivnosti naredne tri grupe stejkholdera bi doprinele poboljšanju poslovanja Vašeg preduzeća u radu sa šljivama:
Naučnoistraživački sektor:
Zasadi voćnjaka.
Unapređenje proizvodnje.
Bolja saradnja.
Prenos znanja proizvođačima/prerađivačima kroz organizovan sistem (polj. stručne službe, udruženja, mediji).
Uključenje u konkretne probleme usled suše.
Proizvodnja novih sorti otpornih na bolesti.
Veće angažovanje.
Znanje i transfer tehnologija.
Praćenje korišćenja zaštitinih sredstava, obaveštenja za nova dostignuća.
Da se približi bazi, proizvodnji, preradi.
Q: Koje aktivnosti naredne tri grupe stejkholdera bi doprinele poboljšanju poslovanja Vašeg preduzeća u radu sa tradicionalnim voćem:
Naučnoistraživački sektor:
Pomoć u razvoju tehnoloških inovacija.
Istraživanje u konkretnim uslovima proizvođača, obuka.
Konkretizacija naučnih rezultata.
Nove tehnologije.
Primenjena istraživanja - konkretni problemi konkretna rešenja.
Jačanje istraživačkih timova za rešavanje konkretnih ciljeva u ovoj oblasti.
Saveti novim proizvođačima i dodatni saveti novim.
Ispitivanje zemljišta, kontrola primene hemijskih sredstava.
Nova sredstva za zaštitu i prihranjivanje, novi sortimenti.
Istraživanje novih proizvoda
Edukacija proizvođača.
Veća praktičnost na terenu, bolja komunikacija.
Stalno informisanje o izmenama tehnologije i sortimenta.

Naučnoistraživački sektor može da pomogne u proizvodnji tradicionalnog voća raznovrsnim merama. Istraživači treba da budu zainteresovani za razvoj novih tehnologija koje su u službi proizvodnje i proizvoda od tradicionalnog voća, da budu aktivniji na terenu u konkretnim uslovima, bliži proizvođačima.

Naučnoistraživački sektor bi trebalo da razvija savetodavne i edukativne funkcije čime će se ostvariti i bolja komunikacija sa proizvođačima, pa time i transfer tehnologija i novih znanja i informacija.

5.4 Aktivnosti koje treba da podstaknu inovatorstvo kako bi se unapredila proizvodnja tradicionalnog voća

Aktivnosti inovatora koje bi doprinele poboljšanju poslovanja proizvođača tradicionalnog voća predstavljene su u tabeli ispod.

Q: Koje aktivnosti naredne tri grupe stejkholdera bi doprinele poboljšanju poslovanja Vašeg preduzeća u radu sa malinama:
Inovatori:
Nove tehnologije i proizvodi.
Tržišna realizacija invencija.
Rešenja za produženje čuvanja svežeg voća.
Predlog rešenja za povećanje plasmana kako u svežem, tako i u različitim vidovima prerađevina.
Sertifikovan sadni materijal.
Permanentna inovativnost.
Stvaranje novih sorti, inovacije u preradi, novi proizvodi.
Stalne inovacije u svim oblastima.
Treba konsultovati najbolje proizvođače.
Upoznavanje proizvođača sa ekonomsko održivom proizvodnjom u pravcu kvaliteta i kvantiteta.
Podizanje prinosa.
Q: Koje aktivnosti naredne tri grupe stejkholdera bi doprinele poboljšanju poslovanja Vašeg preduzeća u radu sa šljivama:
Inovatori:
Nove tehnologije.
Predlozi inovacija.
Bolja saradnja.
Nova tehnička rešenja u primarnoj proizvodnji i preradi, dostupnost baze podataka.
Spremnost za implementaciju inovacija.
Smisliti nove prerađevine.
Umrežavanje.
Na vrijeme obavijestiti proizvođače o inovacijama, tehnologije, ambalaže.
Najveća vrednost, u njih treba ulagati.
U oblasti marketinga (ambalaže).

Q: Koje aktivnosti naredne tri grupe stakeholdera bi doprinele poboljšanju poslovanja Vašeg preduzeća u radu sa tradicionalnim voćem:
Inovatori:
Nove tehnologije i proizvodi.
Tržišna realizacija invencija.
Rešenja za produženje čuvanja svežeg voća.
Nova tehnička rešenja u primarnoj proizvodnji i preradi, dostupnost baze podataka.
Spremnost za implementaciju inovacija.
Smisliti nove prerađevine.
Umrežavanje.
Predlog rešenja za povećanje plasmana kako u svežem, tako i u različitim vidovima prerađevina.
Permanentna inovativnost.
Stvaranje novih sorti, inovacije u preradi, novi proizvodi.
Stalne inovacije u svim oblastima.

Mala i srednja preduzeća, tj. preduzetnici i inovatori u oblasti proizvodnje tradicionalnog slatkog voća poboljšanju svog poslovanja bi doprineli uvođenjem novih proizvoda od tradicionalnog voća na tržište, kao i novim tehnologijama u primarnoj proizvodnji, preradi i čuvanju svežeg voća.

6 Regulatorno okruženje u oblasti tradicionalne hrane

6.1 Zakonska regulativa koja je neophodna da bi se poboljšao položaj proizvođača tradicionalnog voća u Srbiji i na EU tržištu

Zakonski propisi koji bi poboljšali položaj proizvođača maline na domaćem i inostranom tržištu predstavljeni su u tabeli ispod.

Q: Za koje zakonske propise smatrate da su neophodni da bi se poboljšao položaj proizvođača maline u Srbiji i na EU tržištu?
Zakonske propise imamo, ali se ne sprovode dovoljno.
Podzakonska akta Zakona o bezbedosti hrane. Nacionalne liste inputa (pesticida i hraniva). Sistematska kontrola zdravstvene bezbednosti i drakonsko kažnjavanje.
Malo stabilnija cena. Da se osiguravajuća društva upute. Subvencije. Jača protivgradna zaštita. Više proizvoda od maline, a ne samo da se prodaju u sirovom stanju.
Izmene pravilnika o proizvodnji sadnica u skladu sa EU. Subvencionisati po kilogramu proizvodnje maline a ne po površini, osnovati ogledna polja sa novim sortama, a primenom savremene opreme, redovna, obuka i edukacija uključuje lokalnih samouprava, podrška investitorima kao nosiocima razvoja.
Bezbednost proizvodnje maline i proizvoda od maline.
Trebalo bi da budu jedinstvene cene na nivou Republike.
Povećanje normi i standarda, uvesti ih u zakone.
Neophodno je da cena maline bude jedinstvena u celoj Srbiji, odnosno malina istog kvaliteta da ima istu cenu.
Zaštita od nakupaca-sigurna naplata.
Stroga kontrola sadnog materijala, kontrola sredstava za zaštitu maline, kontrola uvoznog đubriva.
Propisi u oblasti otkupa i prodaje maline čime bi se stimulisali novi proizvođači.
Zabrana otkupa maline na neuslovnim mestima (pravilnik o otkupu jagodastog voća).
Povećati prisustvo Poljoprivredne stručne službe na terenu i povećati subvencije.
Položaj proizvođača je dobar.
O upotrebi hemijskih supstanci u proizvodnji maline.
Zaštita od elementarnih nepogoda.
Bolja inspeksijska kontrola nakupaca kao i kontrola hladnjača koje imaju duple firme u inostranstvu pod dugim nazivom (sami sebi izvoze)!!!
Da se zna koliko da se proizvodi, cena ...radi ulaganja i stručna pomoć.
Zaštita cene i siguran plasman proizvoda.
Primena zakona - isti za sve a ne - svaki advokat tumači zakon po svom.
Q: Za koje zakonske propise smatrate da su neophodni da bi se poboljšao položaj proizvođača šljive u Srbiji i na EU tržištu?
Zakonski propisi su ok.
Bolja regulativa, veći podsticaji....
Regulisanje plaćanja u optimalnom roku u suprotnom zaračunavanje kamate.
Podsticaji države.
...Subvencionisani sadni materijal...

Propisi iz oblasti zaštite bilja i zaštite životne sredine, standardizacija.
Standardi-ne daju maksimalno tražene...
Oduzeti neobrađenu zemlju.
Zaštita geografskog porekla prerađevina od šljive.
Za uvoženu ambalažu, a namijenjena za izvoz ne treba unaprijed platiti pdv i carinu.
Zaštita tradicionalnih proizvoda.
Dobri su zakoni samo treba da se primenjuju, bliža veza državnih institucija sa direktnim proizvođačima.
Zakonski propisi u hasapu i izvozu.
Q: Za koje zakonske propise smatrate da su neophodni da bi se poboljšao položaj proizvođača tradicionalnog voća u Srbiji i na EU tržištu?
Zakonske propise imamo, ali se ne sprovode dovoljno.
Podzakonska akta Zakona o bezbedosti hrane.
Nacionalne liste inputa (pesticida i hraniva).
Sistematska kontrola zdravstvene bezbednosti i drakonsko kažnjavanje.
Izмене pravilnika o proizvodnji sadnica u skladu sa EU.
Bezbednost proizvodnje maline i proizvoda od maline.
Povećanje normi i standarda, uvesti ih u zakone.
Zaštita od nakupaca-sigurna naplata.
Stroga kontrola sadnog materijala, kontrola sredstava za zaštitu tradicionalnog voća, kontrola uvoznog đubriva.
Propisi u oblasti otkupa i prodaje čime bi se stimulisali novi proizvođači.
Zabrana otkupa na neuslovnim mestima.
Povećati prisustvo Poljoprivredne stručne službe na terenu i povećati subvencije.
O upotrebi hemijskih supstanci u proizvodnji maline.
Zaštita od elementarnih nepogoda.
Bolja inspeksijska kontrola nakupaca kao i kontrola hladnjača.
Primena zakona.

Kao što je već primećeno proizvođači su veoma upućeni u zakonsku regulativu, sudeći prema njihovim odgovorima zakonska regulativa postoji, ali je treba sprovoditi i unaprediti podzakonskim aktima, strožom kontrolom kvaliteta, uvođenjem strožih kazni za prekršioce naročito u pogledu korišćenja tj. zloupotrebe hemijskih sredstava. U sprovođenju zakonske regulative u primarnoj proizvodnji bi pomogla sistemska kontrola i nacionalne liste dozvoljenih hemikalija. S druge strane treba ojačati i ekonomsku regulativu, neophodni su propisi u oblasti otkupa i prodaje voće kao i obezbeđenje zaštite od nakupaca.

7 Tradicionalna hrana kao osnova za blagostanje i kvalitet života

7.1 Upotreba pesticida u radu sa tradicionalnim voćem

Načini na koje se proizvođači tradicionalnog voća informišu o pravilnoj upotrebi pesticida predstavljeni su u narednoj tabeli.

Q: Na koji način se u radu sa malinama informišete o pravilnoj upotrebi pesticida?
Savetovanja, obuke, praćenje inovacija,...
U prospektima i kod trgovaca.
Preko distributera i Instituta za voćarstvo, Čačak.
Dostavljena dokumentacija - rezultati analiza.
Zakonski propisi.
Sertifikati dobavljača.
Službeni glasnik.
Preko regulatora.
Stručna literatura.
Konsultacije sa kolegama.
Seminari, internet.
Od ostalih uzgajivača i savetima iz poljoprivrednih apoteka.
Kontakti sa ekspertima.
Od radnika poljoprivredne apoteke i Poljoprivredne Stanice Kraljevo.
Savetovanjem sa predstavnicima instituta iz Čačka kao i stručnom službom lokalne samouprave u Ivanjici uz prisustvo istih na terenu.
Saradnja sa hemijskim kućama, stručni saveti prof. Slobodana Milenkovića.
Na seminarima, prezentacijama koje se održavaju od strane poljoprivrednih službi u okviru zimskih škola poljoprivrede.
Preko stručnih službi, EU i USA regulative, obuke.
Uz stručnu pomoć agronoma
To je oblast mog rada (diplomirao na zaštiti biljaka); izvor informacija: časopisi, radne grupe.
Svoje znanje sa fakulteta.
Iz ličnog isustva.
Q: Na koji način se u radu sa šljivama informišete o pravilnoj upotrebi pesticida?
Od proizvođača pesticida.
Od hemijskih kuća, sredstva informisanja, savetodavne službe.
Kod zavoda za zaštitu bilja.
Čitanjem stručnih časopisa i konsultacijom sa stručnim službama.
Preko savetodavne službe.
Internet.
Seminari.
U direktnoj komunikaciji sa stručnim licima.

Kod poljoprivrednih apoteka.
Edukacijom.
Informišem se preko poljoprivrednih tehničara.
Poljoprivredne stručne službe.
Saveti tehnologa.
Q: Na koji način se u radu sa tradicionalnim voćem informišete o pravilnoj upotrebi pesticida?
Savetovanja, obuke, praćenje inovacija.
U prospektima i kod trgovaca.
Preko distributera i Instituta za voćarstvo, Čačak.
Dostavljena dokumentacija - rezultati analiza.
Zakonski propisi.
Sertifikati dobavljača.
Službeni glasnik.
Preko regulatora.
Stručna literatura.
Konsultacije sa kolegama.
Seminari.
Internet.
Edukacijom.
Kontakti sa ekspertima.
Na seminarima, prezentacijama koje se održavaju od strane poljoprivrednih službi u okviru zimskih škola poljoprivrede.
Kod profesionalnih zaštitara.
Preko poljoprivrednih apoteka.
Saradnja sa kolegama iz sektora zaštite voća-savetodavne službe.
Praćenje sajtova vezanih za upotrebu pesticida.
Preko stručnih službi, EU i USA regulative, obuke.
Svoje znanje sa fakulteta.
Iz ličnog isustva.

Učesnici ankete imaju znanja o veoma osetljivoj problematici u vezi sa pravilnim korišćenjem pesticida. Njihovi izvori informacija i znanja su raznovrsni, počev od ličnog iskustva, konsultacija sa kolegama i znanja sa fakulteta, preko poljoprivrednih apoteka i interneta do proširene edukacije i kontakata sa ekspertima. Oni prate ne samo domaću, već i regulativu EU i SAD, a ni korišćenje literature nije im strano. Na osnovu većine odgovora može se zaključiti da u profilu učesnika ankete ima proizvođača sa visokom školskom spremom, pa čak i u konkretnoj oblasti proizvodnje tradicionalnog voća.

7.2 Ekonomičnost proizvodnje tradicionalnog voća

Najveći broj ispitanika je smatrao da je njihova proizvodnja ekonomična, a indikatori na kojima zasnivaju svoje tvrdnje navedeni su u sledećoj tabeli.

Q: Da li smatrate da je Vaša proizvodnja malina ekonomična i na osnovu kojih pokazatelja zasnivate svoju tvrdnju?
NE:
Nije ekonomična zbog prirodnih nepogoda.
Ne. Ne primenjujem agrotehničke mere (navodnjavanje meža).
DA:
Na osnovu evaluacije troškova i prihoda jeste ekonomična. Nemam dovoljno znanja o oceni angažovanog kapitala i amortizaciji.
Proizvodnja je ekonomična posmatrano prema pokazateljima iz biznis plana.
Dobro poznavanje tehnologije
Da, ovsene kaše su trenutni trend, to su zdravi obroci primenljivi za način života (studenti, stara lica)...
Reč je o trend proizvodima na tržištu. Odlična receptura i dobra distribucija daju odličan rezultat.
Da. Korišćenje savremenih tehnologija kao u svetu koje su prilagođene našim klimatskim, demografskim, organizacionim i tržišnim uslovima.
Da, zbog evropske cene maline i u najvećoj količini koja se izvozi.
Da, na osnovu evidencije koju vodim u proizvodnji maline.
Vodi ka zdravijem načinu života, manja upotreba pesticida.
Proizvodnja maline je ekonomična jer ja sam kao poljoprivredni proizvođač krenuo sa 100 kg po aru da bi došlo sada do 230 uz povećanje proizvodnje.
Može da se zaradi za preživljavanje.
Da, ekonomična je na osnovu prinosa i na osnovu dohotka.
Da, mislim da je ekonomična ali samo na većim površinama.
Smatram da jeste, tvrdim na osnovu niske cene koštanja.
Ekonomična je, nemamo radnike, samostalan rad.
Prinos sa hektara površine je veći nego kod bilo koje druge kulture.
Smatram da je ekonomična jer su uslovi za proizvodnju maline na mojoj parceli izuzetno dobri (položaj, sastav zemljišta, nadmorska visina) pa su ulaganja znatno manja.
Q: Da li smatrate da je Vaša proizvodnja šljiva ekonomična i na osnovu kojih pokazatelja zasnivate svoju tvrdnju?
NE:
Ekonomičnost je nestabilna-zavisno od otkupnih cena.
Ne.
DA:
Imamo prinos od 20.000 kg/ha.
Da bi se ekonomičnost isplatila moramo imati proizvodnju preko 70-80kg po stablu i moramo raditi na marketingu.
Da. Primenjujem sve agrotehničke mere, imam 1000 stabala šljive.
Da. Ušteda na energiji, uključena porodica u proizvodnji, praćenje tržišta i potreba.

Da, zbog malih troškova.
Korišćenje peleta kao energenta u proizvodnji.
Na ivici ekonomičnog poslovanja.
Delimično uz konstantno unapređenje da bi se došlo do ocene o ekonomičnosti.
Da, kalkulacija troškova.
Da, porodična proizvodnja.
Da, na osnovu prerađenih količina šljive i postojanosti kvaliteta.
Na sve načine štedimo i iskorišćavamo energiju.
Može bolje.
Q: Da li smatrate da je Vaša proizvodnja tradicionalnog voća ekonomična i na osnovu kojih pokazatelja zasnivate svoju tvrdnju?
NE:
Nije ekonomična zbog prirodnih nepogoda.
Ne. Ne primenjuju se agrotehničke mere (navodnjavanje).
Ekonomičnost je nestabilna-zavisno od otkupnih cena.
DA:
Na osnovu evaluacije troškova i prihoda jeste ekonomična. Nemam dovoljno znanja o oceni angažovanog kapitala i amortizaciji.
Proizvodnja je ekonomična posmatrano prema pokazateljima iz biznis plana.
Dobro poznavanje tehnologije.
Reč je o trend proizvodima na tržištu. Odlična receptura i dobra distribucija daju odličan rezultat.
Da. Korišćenje savremenih tehnologija kao u svetu koje su prilagođene našim klimatskim, demografskim, organizacionim i tržišnim uslovima.
Da, zbog evropske cene i u najvećoj količini koja se izvozi
Vodi ka zdravijem načinu života, manja upotreba pesticida.
Može da se zaradi za preživljavanje.
Da, ekonomična je na osnovu prinosa i na osnovu dohotka.
Da, mislim da je ekonomična ali samo na većim površinama.
Smatram da jeste, tvrdim na osnovu niske cene koštanja.
Na sve načine štedimo i iskorišćavamo energiju.
Ekonomična je, nemamo radnike, samostalan rad.
Prinos sa hektara površine je veći nego kod bilo koje druge kulture.
Ekonomična je jer su uslovi za proizvodnju na parceli izuzetno dobri (položaj, sastav zemljišta, nadmorska visina) pa su ulaganja znatno manja.

Manji deo proizvođača koji ne smatra proizvodnju tradicionalnog voća ekonomičnom zasniva svoje tvrdnje na tradicionalnom odnosu poljoprivrednih proizvođača prema vremenskim uslovima, nestabilnom tržištu, ali i zanemarivanju agrotehničkih mera, naročito navodnjavanja koje opet ima veze sa strateškim odnosom države prema poljoprivrednoj proizvodnji.

Međutim, oni koji već primenjuju savremene tehnologije i nova znanja smatraju proizvodnju tradicionalnog voća ekonomičnom. Ekonomičnosti doprinose i trendovi na tržištu kao i povoljne cene tj. ulaganja niža od prodajne cene, a takva proizvodnja je ekonomična samo na većim površinama.

8 Inovacioni ekosistem poboljšava produktivnost, stabilnost i otpornost ekosistema tradicionalne hrane

8.1 Mere neophodne za intenziviranje IA u proizvodnji tradicionalnog voća

Intenziviranju inovacionih aktivnosti (IA) u preduzećima koja se bave tradicionalnom proizvodnjom voća doprineli bi:

Q. Šta je neophodno da se obezbedi kako bi se intenzivirale inovacione aktivnosti u Vašem preduzeću u radu sa malinama?
Kadrovi.
Investicije u opremu za proizvodnju.
Ulaganja države kroz projekte.
Finansijska sredstva.
Timski rad.
Stručno osoblje.
Više znanja i stručne podrške.
Uzorci novih repromaterijala za razvoj novih proizvoda.
Pojednostavljena procedura za registraciju inputa za proizvodnju.
Više saveta od stručnih ljudi, dobro zemljište i naravno više subvencionisanih kredita za mehanizaciju i proširivanje, ili bar neka nepovratna sredstva.
Bolja zakonska regulativa (obaveza i stimulacija korišćenja otpadaka). Stimulacija novih proizvoda kroz oslobađanje od poreza.
Bolja saradnja sa istraživačkim sektorom u oblasti proizvodnje i prerade maline.
Saradnja sa stručnjacima, zaštitarima malina, svaki ima različit savet.
Tržište za plasman inovativnih proizvoda.
Potrebno je znanje, bilo bi dobro da se organizuju seminari i obuke.
Bolja saradnja sa državnim institucijama kao i veći broj subvencija u ovom delu.
Kontinuirana obuka zaposlenih, novčana sredstva.
Intenzivirati izveštavanje proizvođača o svim izmenama sorti malina i tehnologije gajenja i branja malina.
Svest poslodavaca o kretanju ka novim tehnologijama, o načinu gajenja maline.
Savremena oprema za proizvodnju sveže maline.
Više edukacije.
Strukturna pomoć opštine.
Tehnologija čokoladiranja osušenog voća.
Razvoj marketinga, proširenje kapaciteta.
Saradnja sa naukom.
Upoznavanje sa programima i više medijskih obaveštenja.
Da se održi dobra cena na tržištu.

Q. Šta je neophodno da se obezbedi kako bi se intenzivirale inovacione aktivnosti u Vašem preduzeću u radu sa šljivama?

Kadrovi.

Investicije u opremu za proizvodnju.

Ulaganja države kroz projekte.

Finansijska sredstva.

Timski rad.

Stručno osoblje.

Mladi ljudi, dati im poslove.

Više znanja i stručne podrške.

Pristupni fondovi EU.

Uređenje tržišta.

Saradnja sa naučno-istraživačkim sektorom.

Stvaranje finansijskih uslova za ulaganje u nove tehnologije i proizvode.

Znanje.

Sistemski pristup na lokalnom, regionalnom nivou.

Edukacija i umrežavanje.

Informacije (putem e-maila itd, dostupnost kontakata adekvatnih službi).

Kompletiranje laboratorije.

Više saveta od stručnih ljudi, dobro zemljište i više subvencionisanih kredita za mehanizaciju i proširivanje ili bar neka nepovratna sredstva.

Bolja zakonska regulativa (obaveza) i stimulacija korišćenja otpadaka.

Stimulacija novih proizvoda kroz oslobađanje od poreza.

Obrtna sredstva.

Proširenje sortimenta u zasadima na gazdinstvu.

Poboljšanje prodaje.

Proširenje obima proizvodnje.

Q. Šta je neophodno da se obezbedi kako bi se intenzivirale inovacione aktivnosti u Vašem preduzeću u radu sa tradicionalnim voćem?

Finansijska sredstva.

Pristupni fondovi EU.

Pomoć naučnih organizacija.

Uređenje tržišta.

Saradnja sa naučnoistraživačkim sektorom.

Poboljšanje prodaje.

Stvaranje finansijskih uslova za ulaganje u nove tehnologije i proizvode.

Znanje.

Sistemski pristup na lokalnom, regionalnom nivou.

Proširenje sortimenta u zasadima na gazdinstvu.

Bolji uslovi poslovanja, veći obim prodaje.

Edukacija i umrežavanje.

Kontinuirana obuka zaposlenih, novčana sredstva.

Intenzivirati izveštavanje proizvođača o svim izmenama sorti malina i tehnologije gajenja i branja malina.

Svest poslodavaca o kretanju ka novim tehnologijama.
Informacije (putem e-maila itd, dostupnost kontakata adekvatnih službi).
Strukturna pomoć opštine.
Tehnologija čokoladiranja osušenog voća.
Razvoj marketinga, proširenje kapaciteta.
Kompletiranje laboratorije.
Obrtna sredstva.
Mladi ljudi, dati im poslove.
Proširenje obima proizvodnje.

Proizvođači tradicionalnog voća imaju veoma jasnu predstavu o tome kako bi se ojačala inovativnost u njihovim preduzećima. Da bi se intenzivirale inovacione aktivnosti neophodni su pre svega resursi, kako materijalni – finansijski tako i ljudski. Zatim ulaganje u infrastrukturu, edukaciju i umrežavanje.

8.2 SWOT – sistem za podršku inovacija

Na početku projekta, nakon procesa konsultacije sa glavnim stejkholderima, kreirana je početna SWOT analiza sa sledećim zaključcima:

Snage:

- Veliki potencijal ljudskih resursa i obučeni profesionalci
- Iskustvo i tradicija u inovacijama u sektoru proizvodnje voća
- Velik i raznovrstan potencijal domaćih sirovina
- Visok kvalitet specifičnih vrsta priznatih na međunarodnom tržištu (Arijska malina).

Slabosti:

- Nizak nivo istraživanja i razvoja u kompanijama
- Nedostatak dugoročnih razvojnih strategija u kompanijama
- Zastarela oprema
- Nepostojanje kontinuirane edukacije u kompanijama
- Slaba povezanost preduzeća i kreatora tehnologije i znanja
- Nizak nivo IPR kulture
- Nedostatak marketinških veština
- Nedostatak ICT veština (veština da se popune upitnici)
- Problemi sa etiketiranjem (uglavnom zbog IPR problema)
- Pakovanje.

Šanse:

- Slatko voće kao nacionalni prioritet
- Mogućnosti za IPR zaštitu
- Finansijske mogućnosti u IPA (instrumenti pretpristupne pomoći) fondovima
- Formiranje klastera i umrežavanje (Etno klaster)
- Brendiranje tradicionalnih proizvoda
- Trendovi u zdravoj hrani i organskoj proizvodnji.

Pretnje:

- Odsustvo standardizacije i harmonizacije pravnih propisa

- Nedovoljno prisustvo institucija za transfer znanja i tehnologija
- Distributeri, loš lanac distribucije smrznute hrane
- Prodavci na malo, loši uslovi skladištenja i plaćanja.

Nakon prikupljanja podataka od svim MSP uključenih u proizvodnju i preradu malina i šljiva, sprovedena je SWOT analiza sa sledećim rezultatima:

S

Snage:	Maline	Šljive
Raznovrsna baza sirovina za inovacije	3.64	2.73
Veliki potencijal istraživačkog sektora u Srbiji i veliki udeo istraživanja iz oblasti proizvodnje hrane	3.57	3.4
Trenutne i buduće investicije u istraživačku infrastrukturu	3.20	2.95
Razvijena međunarodna saradnja	2.88	2.95
Baza podataka o patentima i tehničkim rešenjima	2.73	2.72

W

Slabosti:	Maline	Šljive
Nedostatak organizovanog međusobnog povezivanja (horizontalnog i vertikalnog) u velike sisteme i nedostatak obrazovane radne snage	3.78	3.4
Nedostatak inovacija primenjivih na velikom broju subjekata	3.56	3.2
Nedostatak poverenja u zaštitu i iskorišćavanje intelektualnih dobara i ignorisanje pravila u sistemu zaštite	3.41	3.2
Slaba interakcija između industrije i akademskih institucija, kao i nedostatak inovativnog kapaciteta i motivacije istraživača za poboljšanje istraživanja u poljoprivredi i proizvodnji hrane	3.40	2.9
Slabo umrežavanje između i unutar istraživačkih institucija	3.18	2.5

O

Šanse:	Maline	Šljive
Strateški razvoj Srbije u oblastima proizvodnje hrane i poljoprivrede	3.83	3.7
Brendiranje tradicionalnih i novih proizvoda	3.71	2.9
Finansijske mogućnosti u međunarodnim pretpristupnim fondovima	3.63	3.2
Podizanje svesti potrošača o prehrambenim proizvodima sa dodatnom vrednošću	3.58	3.1
Izgradnja klastera i umrežavanje subjekata koji se bave inovacionom delatnošću	3.47	3.7

T

Pretnje:	Maline	Šljive
Nepostojanje strateškog planiranja inovativne aktivnosti	3.69	2.6
Odsustvo standardizacije i harmonizacije zakonskih propisa	3.50	3.6
Velika konkurencija u regionu i gubitak postojećih tržišta	3.27	3.3
Nedovoljno prisustvo institucija za transfer tehnologije i inovacija	3.21	3
Nestabilno okruženje za investicije	3.09	3.3

Na osnovu rangiranja navedenih snaga, slabosti, šansi i pretnji od strane proizvođača tradicionalnog voća, dobijene su sledeće ocene za svaku tvrdnju i formirana je konačna SWOT analiza:

S

Snage:	Tradicionalno voće
Veliki potencijal istraživačkog sektora u Srbiji i veliki udeo istraživanja iz oblasti proizvodnje hrane	3.55
Raznovrsna baza sirovina za inovacije	3.28
Trenutne i buduće investicije u istraživačku infrastrukturu	3.11
Razvijena međunarodna saradnja	2.90
Baza podataka o patentima i tehničkim rešenjima	2.73

W

Slabosti:	Tradicionalno voće
Nedostatak organizovanog međusobnog povezivanja (horizontalnog i vertikalnog) u velike sisteme i nedostatak obrazovane radne snage	3.63
Nedostatak inovacija primenjivih na velikom broju subjekata	3.33
Nedostatak poverenja u zaštitu i iskorišćavanje intelektualnih dobara i ignorisanje pravila u sistemu zaštite	3.20
Slaba interakcija između industrije i akademskih institucija, kao i nedostatak inovativnog kapaciteta i motivacije istraživača za poboljšanje istraživanja u poljoprivredi i proizvodnji hrane	3.25
Slabo umrežavanje između i unutar istraživačkih institucija	3.19

O

Šanse:	Tradicionalno voće
Strateški razvoj Srbije u oblastima proizvodnje hrane i poljoprivrede	3.79
Brendiranje tradicionalnih i novih proizvoda	3.38
Finansijske mogućnosti u međunarodnim pretpristupnim fondovima	3.43
Podizanje svesti potrošača o prehrambenim proizvodima sa dodatnom vrednošću	3.34
Izgradnja klastera i umrežavanje subjekata koji se bave inovacionom delatnošću	3.69

T

Pretnje:	Tradicionalno voće
Nepostojanje strateškog planiranja inovativne aktivnosti	3.17
Odsustvo standardizacije i harmonizacije zakonskih propisa	3.38
Velika konkurencija u regionu i gubitak postojećih tržišta	3.54
Nedovoljno prisustvo institucija za transfer tehnologije i inovacija	3.13
Nestabilno okruženje za investicije	3.17

9 Prioriteti inovacionog partnerstva za produktivnost i održivost tradicionalne hrane u EU

Pored razvoja nacionalne Strateške istraživačke i inovacione agende (SRIA) za tradicionalno voće u Srbiji, svi učesnici (donosioci odluka, privredne komore, proizvođači – MSP, istraživači, itd) su razmatrali ideju o uspostavljanju nacionalne tehnološke platform u prehrambenom sektoru u Srbiji.

Tehnološke platforme su forumi stejkholdera (na čijem čelu se nalazi industrija) koji razvijaju kratkoročne i dugoročne istraživačke i inovacione agende i mape puta za delovanje u EU i na nacionalnom nivou kako bi se dobila podrška iz privatnih i državnih izvora finansiranja.

Evropske tehnološke platforme (ETPs) su instrument politike Evropske unije čiji je glavni cilj podizanje globalne konkurentnosti i ostvarivanje leaderske pozicije evropskih privreda. To se ostvaruje korišćenjem novog pristupa u povezivanju nauke i industrije – uvođenje „bottom up“ (odozdo na gore) koncepta koji daje industriji ulogu lidera koji inicira i kontroliše procese.

ETPs obuhvataju širok spektar tehnoloških oblasti i do sada su igrale važnu ulogu u razvoju zajedničke vizije, postavljanju strateških istraživačkih i inovacionih agendi i u doprinosu definisanja istraživačkih prioriteta uključujući one u Okvirnim programima. Njihov cilj je bio da doprinesu povećanju sinergije između različitih subjekata u istraživanju i konačno povećaju konkurentnost Evrope.

Trenutno postoji 37 ETPs i 3 međusektorske inicijative (http://cordis.europa.eu/technology-platforms/individual_en.html) koje pokrivaju najvažnije oblasti tehnologije. One povezuju hiljade evropskih kompanija, istraživačkih instituta i donosilaca odluka a omogućile su i razvoj zajedničke vizije i istraživačke agende za tehnološke oblasti na koje se odnose.

9.1 Klasteri i udruženja proizvođača tradicionalnog voća

Veliki broj proizvođača tradicionalnog voća nije član nijednog klastera/udruženja. Ipak, neki su prepoznali važnost udruživanja i članovi su asocijacija predstavljenih u tabeli ispod.

Q: Da li je Vaše preduzeće, proizvođač malina, član nekog klastera ili udruženja? Ako JESTE, navedite naziv(e):
Udruženje preduzetnika Arilje
Udruženje kompanija za preradu voća i povrća u Kraljevu
Klaster izvoznih proizvoda RS
Q: Da li je Vaše preduzeće, proizvođač šljive, član nekog klastera ili udruženja? Ako JESTE, navedite naziv(e):
Da. Asocijacija proizvođača suve šljive
Kolubarski plodovi, Lazarevac
Klaster - prerađivači voća i povrća Kraljevo, klaster - Polux Kikinda
Da, Udruženje prerađivača voća i povrća
Udruženje hladnjača
Da - Slow Food, udruženje Crvena ranka

Q: Da li je Vaše preduzeće, proizvođač tradicionalnog voća, član nekog klastera ili udruženja? Ako JESTE, navedite naziv(e):
Udruženje preduzetnika Arilje
Asocijacija proizvođača tradicionalnog voća
Kolubarski plodovi, Lazarevac
Klaster - Polux Kikinda
Udruženje hladnjača
Slow Food, udruženje Crvena ranka
Klaster izvoznih proizvoda RS

9.2 Nacionalna tehnološka platforma "Hrana za život" i proizvođači tradicionalnog voća

Proizvođači tradicionalnog voća smatraju da je neophodno uspostavljanje nacionalne tehnološke platforme "Hrana za život" (sa čak 93,85% pozitivnih odgovora).

Da li smatrate da je neophodno uspostaviti nacionalnu tehnološku platformu „Hrana za život“?	
Proizvođači malina:	Procenat odgovora
DA	95.3%
NE	4.7%

Da li smatrate da je neophodno uspostaviti nacionalnu tehnološku platformu „Hrana za život“?	
Proizvođači šljiva:	Procenat odgovora
DA	90.9%
NE	9.1%

Da li smatrate da je neophodno uspostaviti nacionalnu tehnološku platformu „Hrana za život“?	
Proizvođači tradicionalnog voća:	Procenat odgovora
DA	93.85%
NE	6.15%

Predstavnici MSP, visokoobrazovnih i istraživačkih institucija uključeni u radionice, ankete i druga istraživanja i evaluacije u okviru ovog projekta su upitani da li bi želeli da se uključe u inicijativu kreiranja tehnološke platforme u prehrambenom sektoru u Srbiji: Nacionalna tehnološka platforma "Hrana za život". Velika većina - 93.85% je izrazila spremnost da se priključi ovoj inicijativi; bez obzira na to koliko je njihovo znanje ili neznanje o tehnološkim platformama.

10 Strateška istraživačka i inovaciona agenda za tradicionalnu hranu

10.1 Teme koje će biti uključene u buduću SRIA na nacionalnom i evropskom nivou

Na radionicama u toku 2016. godine sprovedeno je istraživanje o temama koje treba da budu uključene u buduću stratešku istraživačku i inovacionu agendu na nivou Evrope u domenu proizvodnje tradicionalnog voća. Sve teme su podeljene u 4 kategorije: primarna proizvodnja, prerada, proizvod i poslovanje. U svakoj od ovih kategorija dato je po nekoliko tema od kojih su ispitanici morali da odaberu tri najvažnije i da ih rangiraju po značaju.

U tabelama ispod date su prosečne ocene u svakoj od ovih tema u oblasti proizvodnje maline, šljive i ukupno.

Svi učesnici su zamoljeni da odaberu tri najvažnije teme koje bi trebalo da budu uključene u buduće istraživačke agende na nacionalnom i evropskom nivou, za svaku kategoriju. U okviru tri odabrane teme neophodno je da se rangiraju dajući im ocenu od 1 (za najvažniju) do 3 (za najmanje važnu) u koloni sa desne strane. Krajni rezultati su predstavljeni u tabelama koje slede.

MALINA

1. Primarna proizvodnja	Poeni
1.1 pitanja selekcije – produktivnost nasuprot kvalitetu <i>Primer: razvoj novih sorti koje ostvaruju dobar prinos zadržavajući dobar kvalitet ploda</i>	2.44
1.2 uvođenje otpornih sorti u organsku proizvodnju <i>Primer: kreiranje novih sorti koje su tolerantne ili rezistente na najvažnije bolesti radi uspešne organske proizvodnje voća</i>	1.71
1.3 isplativa implementacija sistema za navodnjavanje <i>Primer: smanjiti otpadne vode sa efikasnim tehničkim rešenjem sistema za navodnjavanje</i>	2.63
1.4 implementacija tehničkih rešenja za kontrolu pesticida i bolesti u organskoj i konvencionalnoj proizvodnji <i>Primer: procedure za praktičnu primenu i kontrolu pesticida, registracija biopesticida, registracija novih konvencionalnih sredstava za zaštitu</i>	2.63
1.5 uspostavljanje i razvoj sistema sertifikacije sadnog materijala <i>Primer: procedure i šeme za kontrolu i sertifikaciju sadnica kako bi se poboljšao kvalitet sadnica za konvencionalnu i organsku proizvodnju.</i>	2.00
1.6 brža i bolja implementacija standard za bezbednosti i kvalitet proizvoda <i>Primer: bolja implementacija standarda koji su bazirani na dobroj praksi (GHP, GAP), opasnostima (HACCP) i riziku (QMRA)</i>	2.29
2. Prerada (tehnologija, energija itd)	Poeni
2.1 implementacija modernih pakovanja koja produžavaju rok upotrebe, smanjuju otpad i poboljšavaju tehnologiju čuvanja proizvoda (skladištenje) <i>Primer: inteligentna abalaza u modifikovanoj atmosferi</i>	2.00
2.2 bolja implementacija tehnologija otpadnih sirovina i razvoj proizvoda sa dodatom vrednošću od sporednih proizvoda <i>Primer: povećanje vrednosti sporednih proizvoda (oštećeno voće, koštice od kajsije, šljive....) da bi se povećala njihova ekonomska vrednost</i>	2.50
2.3 razvoj i implementacija modernih procesnih tehnologija <i>Primer: tehnologije za proizvodnju dijetalnih suplemenata, farmaceutskih proizvoda, moderne destilerije, sušare</i>	2.71
2.4 adaptacija procesnih tehnologija u cilju smanjenja potrošnje energije	2.56

<i>Primer: implementacija mera za uštedu energije tokom procesa proizvodnje, korišćenje modernih/obnovljivih izvora energije koji štite životnu sredinu.</i>	
2.5 modernizacija tehnologije skladištenja svežih i prerađenih proizvoda <i>Primer: produžiti period čuvanja proizvoda nakon branja, omogućiti visok kvalitet proizvoda tokom dužeg perioda čuvanja</i>	1.25
3. Proizvod (dekalarisanje, zdravstvena bezbednost, itd..)	Poeni
3.1 Smanjenje raznolikosti oblika, vrsta materijala i broja ambalažnih pakovanja putem podizanja svesti potrošača (na lokalnom nivou, tradicionalne i regionalne robne marke) <i>Primer: olakšati pakovanje kroz smanjenje broja različitih ambalaža i time i tehničkih zahteva, cilj je da se ovaj problem približi potrošačima kroz edukaciju koja će omogućiti da se izvrši pritisak na prodavce.</i>	2.27
3.2 Brža i bolja implementacija standarda za bezbednosti i kvalitet hrane <i>Primer: bolja implementacija svih postojećih higijenskih standard Evropske unije koji su bazirani na dobroj praksi (GHP, GAP), opasnostima (HACCP) i riziku (QMRA)</i>	1.64
3.3 ciljano širenje znanja o zdravstvenim i nutritivnim karakteristikama proizvoda od strane proizvođača <i>Primer: primeniti mere sa ciljem širenja znanja o nutritivnim svojstvima tradicionalnih proizvoda i njihovom pozitivnim uticaju na zdravlje potrošača</i>	2.00
4. Poslovanje (marketing, organizacija, potrošači, regulative itd...)	Poeni
4.1 povećanje svesti o tradicionalnoj hrani kroz kontinuiranu edukaciju i komunikaciju <i>Primer: očekivanja potrošača se povećavaju, ali postoji potreba da se upoznaju sa trenutnim inovacijama ili načinu konzumiranja (na primer: treba sačekati par dana pre konzumiranja voća kako bi ono dostiglo optimalnu zrelost)</i>	2.57
4.2 konstantno poboljšanje poslovnog okruženja kroz bolje uslove rada i organizacionalnu podršku <i>Primer: poboljšanje rada savetodavnih službi, kontinuirana edukacija proizvođača, podsticajna sredstva od strane lokalnih vlasti i države, poboljšanje marketinških, pregovaračkih i menadžerskih veština</i>	2.11
4.3 implementacija, harmonizacija i kreiranje propisa i pravilnika <i>Primer: heterogenost propisa između zemalja Evropske unije što može ometati usvajanje inovacija u pojedinim specifičnim oblastima (na primer zabrana određenih fitosanitarnih tretmana).</i>	3.40
4.4 nov model poslovanja (ravnoteža između učesnika u lancu snabdevanja) <i>Primer: širenje moći između učesnika u lancu snabdevanja kroz implementaciju nove organizacije ili pojačati moć slabijih aktera u lancu.</i>	2.25
4.5 formiranje asocijacija, klastera i prehrambene tehnološke platforme <i>Primer: jačanje broja, kapaciteta i uloge asocijacija/klastera proizvođača i prerađivača u organizovanoj proizvodnji, uvođenju novih tehnologiju i širenju postojećih investicija i novih proizvoda</i>	2.33
4.6 brendiranje tradicionalnih proizvoda <i>Primer: povećati ulogu državnih institucija, javnog i privatnog istraživačkog sektora u oblasti brendiranja tradicionalnih proizvoda</i>	2.20
4.7 pojednostavljenje procedura za dobijanje sertifikata <i>Primer: pružiti podršku sistemu za sertifikaciju</i>	2.88

ŠLJIVA

1. Primarna proizvodnja	Poeni
1.1 pitanja selekcije – produktivnost nasuprot kvalitetu <i>Primer: razvoj novih sorti koje ostvaruju dobar prinos zadržavajući dobar kvalitet ploda</i>	2.21
1.2 introdukcija otpornih sorti u organsku proizvodnju <i>Primer: kreiranje novih sorti koje su tolerantne ili rezistente na najvažnije bolesti radi uspešne organske proizvodnje voća</i>	3.00
1.3 isplativa implementacija sistema za navodnjavanje <i>Primer: smanjiti otpadne vode sa efikasnim tehničkim rešenjem sistema za navodnjavanje</i>	2.63
1.4 implementacija tehničkih rešenja za kontrolu pesticida i bolesti u organskoj i konvencionalnoj proizvodnji <i>Primer: procedure za praktičnu primenu i kontrolu pesticida, registracija biopesticida, registracija novih konvencionalnih sredstava za zaštitu</i>	2.71

1.5 uspostavljanje i razvoj sistema sertifikacije sadnog materijala <i>Primer: procedure i šeme za kontrolu i sertifikaciju sadnica kako bi se poboljšao kvalitet sadnica za konvencionalnu i organsku proizvodnju.</i>	2.79
1.6 brža i bolja implementacija standard za bezbednosti i kvalitet proizvoda <i>Primer: bolja implementacija standarda koji su bazirani na dobroj praksi (GHP, GAP), opasnostima (HACCP) i riziku (QMRA)</i>	3.03
2. Prerada (tehnologija, energija itd)	Poeni
2.1 implementacija modernih pakovanja koja produžavaju rok upotrebe, smanjuju otpad i poboljšavaju tehnologiju čuvanja proizvoda (skladištenje) <i>Primer: inteligentna abalaža u modifikovanoj atmosferi</i>	2.16
2.2 bolja implementacija tehnologija otpadnih sirovina i razvoj proizvoda sa dodatom vrednošću od sporednih proizvoda <i>Primer: povećanje vrednosti sporednih proizvoda (oštećeno voće, koštice od kajsije, šljive....) da bi se povećala njihova ekonomska vrednost</i>	2.73
2.3 razvoj i implementacija modernih procesnih tehnologija <i>Primer: tehnologije za proizvodnju dijetalnih suplemenata, farmaceutskih proizvoda, moderne destilerije, sušare</i>	2.30
2.4 adaptacija procesnih tehnologija u cilju smanjenja potrošnje energije <i>Primer: implementacija mera za uštedu energije tokom procesa proizvodnje, korišćenje modernih/obnovljivih izvora energije koji štite životnu sredinu.</i>	2.42
2.5 modernizacija tehnologije skladištenja svežih i prerađenih proizvoda <i>Primer: produžiti period čuvanja proizvoda nakon branja, omogućiti visok kvalitet proizvoda tokom dužeg perioda čuvanja</i>	2.62
3. Proizvod (dekalarisanje, zdravstvena bezbednost, itd..)	Poeni
3.1 Smanjenje raznolikosti oblika, vrsta materijala i broja ambalažnih pakovanja putem podizanja svesti potrošača (na lokalnom nivou, tradicionalne i regionalne robne marke) <i>Primer: olakšati pakovanje kroz smanjenje broja različitih ambalaža i time i tehničkih zahteva, cilj je da se ovaj problem približi potrošačima kroz edukaciju koja će omogućiti da se izvrši pritisak na prodavce.</i>	2.15
3.2 Brža i bolja implementacija standarda za bezbednosti i kvalitet hrane <i>Primer: bolja implementacija svih postojećih higijenskih standard Evropske unije koji su bazirani na dobroj praksi (GHP, GAP), opasnostima (HACCP) i riziku (QMRA)</i>	1.65
3.3 ciljano širenje znanja o zdravstvenim i nutritivnim karakteristikama proizvoda od strane proizvođača <i>Primer: primeniti mere sa ciljem širenja znanja o nutritivnim svojstvima tradicionalnih proizvoda i njihovom pozitivnim uticaju na zdravlje potrošača</i>	1.97
4. Poslovanje (marketing, organizacija, potrošači, regulative itd...)	Poeni
4.1 povećanje svesti o tradicionalnoj hrani kroz kontinuiranu edukaciju i komunikaciju <i>Primer: očekivanja potrošača se povećavaju, ali postoji potreba da se upoznaju sa trenutnim inovacijama ili načinu konzumiranja (na primer: treba sačekati par dana pre konzumiranja voća kako bi ono dostiglo optimalnu zrelost)</i>	2.67
4.2 konstantno poboljšanje poslovnog okruženja kroz bolje uslove rada i organizacionu podršku <i>Primer: poboljšanje rada savetodavnih službi, kontinuirana edukacija proizvođača, podsticajna sredstva od strane lokalnih vlasti i države, poboljšanje marketinških, pregovaračkih i menadžerskih veština</i>	2.57
4.3 implementacija, harmonizacija i kreiranje propisa i pravilnika <i>Primer: heterogenost propisa između zemalja Evropske unije što može ometati usvajanje inovacija u pojedinim specifičnim oblastima (na primer zabrana određenih fitosanitarnih tretmana).</i>	3.48
4.4 nov model poslovanja (ravnoteža između učesnika u lancu snabdevanja) <i>Primer: širenje moći između učesnika u lancu snabdevanja kroz implementaciju nove organizacije ili pojačati moć slabijih aktera u lancu.</i>	3.26
4.5 formiranje asocijacija, klastera i prehrambene tehnološke platforme <i>Primer: jačanje broja, kapaciteta i uloge asocijacija/klastera proizvođača i prerađivača u organizovanoj proizvodnji, uvođenju novih tehnologiju i širenju postojećih investicija i novih proizvoda</i>	3.16
4.6 brendiranje tradicionalnih proizvoda <i>Primer: povećati ulogu državnih institucija, javnog i privatnog istraživačkog sektora u oblasti brendiranja tradicionalnih proizvoda</i>	2.74
4.7 pojednostavljenje procedura za dobijanje sertifikata	3.26

Primer: pružiti podršku sistemu za sertifikaciju	

TRADICIONALNO VOĆE

1. Primarna proizvodnja	Poeni
1.1 pitanja selekcije – produktivnost nasuprot kvalitetu <i>Primer: razvoj novih sorti koje ostvaruju dobar prinos zadržavajući dobar kvalitet ploda</i>	2.26
1.5 uspostavljanje i razvoj sistema sertifikacije sadnog materijala <i>Primer: procedure i šeme za kontrolu i sertifikaciju sadnica kako bi se poboljšao kvalitet sadnica za konvencionalnu i organsku proizvodnju.</i>	2.61
1.3 isplativa implementacija sistema za navodnjavanje <i>Primer: smanjiti otpadne vode sa efikasnim tehničkim rešenjem sistema za navodnjavanje</i>	2.63
1.4 implementacija tehničkih rešenja za kontrolu pesticida i bolesti u organskoj i konvencionalnoj proizvodnji <i>Primer: procedure za praktičnu primenu i kontrolu pesticida, registracija biopesticida, registracija novih konvencionalnih sredstava za zaštitu</i>	2.69
1.2 introdukcija otpornih sorti u organsku proizvodnju <i>Primer: kreiranje novih sorti koje su tolerantne ili rezistente na najvažnije bolesti radi uspešne organske proizvodnje voća</i>	2.74
1.6 brža i bolja implementacija standard za bezbednosti i kvalitet proizvoda <i>Primer: bolja implementacija standarda koji su bazirani na dobroj praksi (GHP, GAP), opasnostima (HACCP) i riziku (QMRA)</i>	2.89
2. Prerada (tehnologija, energija itd)	Poeni
2.1 implementacija modernih pakovanja koja produžavaju rok upotrebe, smanjuju otpad i poboljšavaju tehnologiju čuvanja proizvoda (skladištenje) <i>Primer: inteligentna abalaža u modifikovanoj atmosferi</i>	2.13
2.5 modernizacija tehnologije skladištenja svežih i prerađenih proizvoda <i>Primer: produžiti period čuvanja proizvoda nakon branja, omogućiti visok kvalitet proizvoda tokom dužeg perioda čuvanja</i>	2.32
2.3 razvoj i implementacija modernih procesnih tehnologija <i>Primer: tehnologije za proizvodnju dijetalnih suplemenata, farmaceutskih proizvoda, moderne destilerije, sušare</i>	2.38
2.4 adaptacija procesnih tehnologija u cilju smanjenja potrošnje energije <i>Primer: implementacija mera za uštedu energije tokom procesa proizvodnje, korišćenje modernih/obnovljivih izvora energije koji štite životnu sredinu.</i>	2.46
2.2 bolja implementacija tehnologija otpadnih sirovina i razvoj proizvoda sa dodatom vrednošću od sporednih proizvoda <i>Primer: povećanje vrednosti sporednih proizvoda (oštećeno voće, koštice od kajsije, šljive....) da bi se povećala njihova ekonomska vrednost</i>	2.68
3. Proizvod (dekalarisanje, zdravstvena bezbednost, itd..)	Poeni
3.2 Brža i bolja implementacija standarda za bezbednosti i kvalitet hrane <i>Primer: bolja implementacija svih postojećih higijenskih standard Evropske unije koji su bazirani na dobroj praksi (GHP, GAP), opasnostima (HACCP) i riziku (QMRA)</i>	1.64
3.3 ciljano širenje znanja o zdravstvenim i nutritivnim karakteristikama proizvoda od strane proizvođača <i>Primer: primeniti mere sa ciljem širenja znanja o nutritivnim svojstvima tradicionalnih proizvoda i njihovom pozitivnim uticaju na zdravlje potrošača</i>	1.98
3.1 Smanjenje raznolikosti oblika, vrsta materijala i broja ambalažnih pakovanja putem podizanja svesti potrošača (na lokalnom nivou, tradicionalne i regionalne robne marke) <i>Primer: olakšati pakovanje kroz smanjenje broja različitih ambalaža i time i tehničkih zahteva, cilj je da se ovaj problem približi potrošačima kroz edukaciju koja će omogućiti da se izvrši pritisak na prodavce.</i>	2.18
4. Poslovanje (marketing, organizacija, potrošači, regulative itd...)	Poeni
4.2 konstantno poboljšanje poslovnog okruženja kroz bolje uslove rada i organizacionalnu podršku	2.46

<i>Primer: poboljšanje rada savetodavnih službi, kontinuirana edukacija proizvođača, podsticajna sredstva od strane lokalnih vlasti i države, poboljšanje marketinških, pregovaračkih i menadžerskih veština</i>	
4.6 brendiranje tradicionalnih proizvoda <i>Primer: povećati ulogu državnih institucija, javnog i privatnog istraživačkog sektora u oblasti brendiranja tradicionalnih proizvoda</i>	2.59
4.1 povećanje svesti o tradicionalnoj hrani kroz kontinuiranu edukaciju i komunikaciju <i>Primer: očekivanja potrošača se povećavaju, ali postoji potreba da se upoznaju sa trenutnim inovacijama ili načinu konzumiranja (na primer: treba sačekati par dana pre konzumiranja voća kako bi ono dostiglo optimalnu zrelost)</i>	2.65
4.5 formiranje asocijacija, klastera i prehrambene tehnološke platforme <i>Primer: jačanje broja, kapaciteta i uloge asocijacija/klastera proizvođača i prerađivača u organizovanoj proizvodnji, uvođenju novih tehnologiju i širenju postojećih investicija i novih proizvoda</i>	3.00
4.4 nov model poslovanja (ravnoteža između učesnika u lancu snabdevanja) <i>Primer: širenje moći između učesnika u lancu snabdevanja kroz implementaciju nove organizacije ili pojačati moć slabijih aktera u lancu.</i>	3.03
4.7 pojednostavljenje procedura za dobijanje sertifikata <i>Primer: pružiti podršku sistemu za sertifikaciju</i>	3.16
4.3 implementacija, harmonizacija i kreiranje propisa i pravilnika <i>Primer: heterogenost propisa između zemalja Evropske unije što može ometati usvajanje inovacija u pojedinim specifičnim oblastima (na primer zabrana određenih fitosanitarnih tretmana).</i>	3.47

10.2 Teme iz Srbije koje će biti uključene u buduću SRIA na evropskom nivou

Dodatne informacije su date za prve tri najznačajnije stavke odabrane za nacionalnu SRIA za Srbiju koje bi trebalo da budu uključene u SRIA na evroskom nivou.

Primarna proizvodnja

a. Pitanja selekcije – produktivnost nasuprot kvalitetu

Specifične potrebe:

Maline su izuzetno osetljivo voće koje ima malu održivost i slabu mogućnost transporta. Maline se ručno beru što povećava mogućnost oštećenja. Ove osobine se mogu ublažiti kreiranjem boljih sorti sa čvršćim, otpornijim za transport i većim plodovima, koji se mogu lako odvojiti od biljke što će doprineti bržem i lakšem branju. Istovremeno je neophodno održati produktivnost što će omogućiti ekonomičnu proizvodnju. Plodovi šljive su otporniji na transport, ali pucanje epiderma u zreloj fazi se uglavnom dešava tokom branja i transporta što povećava količinu oštećenog voća. Selekcija novih sorti sa poboljšanim tehnološkim svojstvima i dobrim prinosom bi smanjila količinu oštećenog voća i povećala profit.

Obim aktivnosti:

Trebalo bi da se uspostavi strategija razvoja inovativnih sorti kroz programe oplemenjivanja. Glavni kriterijumi inovacije sorti bi bili: čvrstina, veličina, otpornost na negativne činioce spoljne sredine, produktivnost, lakoća branja i otpornost na transport. Univerziteti, R&D institucije bi trebalo da sprovedu istraživanja, široko promovišu rezultate i uspešno prenesu proizvođačima uz pomoć agencija za transfer znanja i Zavoda za intelektualnu svojinu.

Očekivani efekti:

- *Razvoj novih sorti koje nude razumnu produktivnost, zadržavajući dobar kvalitetet (eksterni i interni)*

- *Upoznavanje proizvođača sa ekonomski održivom proizvodnjom u smislu kvaliteta i kvantiteta*
- *Saradnja sa naučno istraživačkim sektorom*
- *Proširenje sortimenta za nove zasada u voćnjaku*
- *Rad na kvalitetu proizvodnje i prinosu*

b. Uspostavljanje i razvoj sistema sertifikacije sadnog materijala

Specifične potrebe:

U Srbiji 70-80% stabala šljive je zaraženo virusom šarke šljive (PPV) za koji još uvek ne postoji efikasna mera zaštite. Vegetativnim umnožavanjem moguće je preneti PPV sa matične biljke na sadni materijal. Jedina efikasna mera je proizvodnja bez virusnih sertifikovanih sadnica. Nedavno je u nekim *zasadima* maline otkriveno prisustvo novog virusa, virusa zamrljanosti maline (RLBV) koji ima štetan uticaj na list i prinos. U narednom periodu neophodno je sprovesti detaljnu analizu da bi se utvrdilo kako virus utiče na kvalitet voća, mehanizam prenosa i rane dijagnostičke metode.

Obim aktivnosti:

Neophodno je preduzeti niz mera kako bi se sprečilo širenje virusa kao što su mere karantina i kontrola nakon karantina, uklanjanje zaraženih biljaka i stalna kontrola rizičnih biljaka, gajenje biljaka bez virusa i prevencija zaraze virusom kroz sertifikaciju sadnog materijala, kontrolu procesa prenosa, selekciju bezbedne lokacije za gajenje novih malina/šljiva i razvoj metoda za rano otkrivanje virusa. Trebalo bi da se uspostavi dugoročna nacionalna strategija podržana od vlade. U prevazilaženje ovog problema treba da se uključe svi stakeholderi: univerziteti, R&D instituti, lokalni i nacionalni organi, kreatori politike, različita udruženja, proizvođači, mediji itd.

Očekivani efekti:

- *Stvaranje novih sorti tolerantnih ili otpornih na najznačajnije bolesti i štetočine u cilju uspešnog gajenja voća*
- *Uspostavljanje procedura i šema kontrole i sertifikacije sadnog materijala u cilju poboljšanja kvaliteta sadnog materijala za konvencionalnu i organsku proizvodnju*
- *Razvoj dijagnostičkih metoda za rano otkrivanje virusa*

c. Isplativa implementacija sistema za navodnjavanje

Specifične potrebe:

Malina je biljka koja zahteva dosta vlage jer joj se koren razvija u površinskim slojevima zemljišta. Malina cveta i sazreva u kasno proleće i leto kada temperature vazduha može biti veoma visoka što može izazvati brzo nestajanje vode iz zemljišta zbog isparavanja i transpiracije preko listova. Prema tome, prvi uslov za rast maline je prisustvo dovoljne količine vlage u zemljištu i vazduhu. Drvo šljive zahteva dosta vode tokom celog perioda vegetacije sa vlažnošću vazduha između 75-85%. Navodnjavanje kap po kap u kombinaciji sa đubrivima i primena atomizera su najboljni načini za obezbeđivanje dovoljno vode za voćnjak naročito ako su senzori raspoređeni unutar njega. Investicija za ovakav tip navodnjavanja je izuzetno visoka za individualne proizvođače i MSP, tako da bi svako tehničko rešenje koje bi smanjilo ove troškove moglo značajno poboljšati primenu modernih tehnika navodnjavanja.

Obim aktivnosti:

Većina zasada maline i šljive u Srbiji su u privatnom vlasništvu i većina voćnjaka su u ruralnim planinskim predelima. Najveći broj privatnih voćnjaka su sastavljeni od nekoliko

manjih parcela što otežava primenu modernih tehnika navodnjavanja. Razvoj novih tehnika navodnjavanja sa boljom uštedom energije i vode ili primena postojećih u malim voćnjacima mogli bi povećati broj primenjenih rešenja. Trebalo bi omogućiti bolju saradnju između države i proizvođača voća, odvojiti više novčanih sredstava za tradicionalne proizvođače i pružiti im organizacionu podršku.

Očekivani efekti:

- *Razvoj tehničkih rešenja za minimiziranje troškova investicija*
- *Smanjenje gubitka vode sa efikasnim tehničkim sistemima*
- *Korišćenje modernih tehnologija koje su prilagođene našim klimatskim, demografskim i tržišnim uslovima.*

Prerada

a. Implementacija modernih pakovanja koja produžavaju rok upotrebe, smanjuju otpad i poboljšavaju tehnologiju čuvanja proizvoda (skladištenje)

Specifične potrebe:

Moderno pakovanje kao što je pakovanje u modifikovanoj atmosferi (MAP), aktivno/inteligentno pakovanje i pakovanje u jestive filmove su još uvek u razvoju u Srbiji. Mnoga MSP u Srbiji su iskazala želju da produže rok trajanja svojih proizvoda. Oni smatraju da bi adekvatno pakovanje i uslovi skladištenja mogli značajno doprineti. Nisu znali za postojanje MAP koncepta, aktivnog i inteligentnog pakovanja i nisu bili sigurni koje će koristi ostvariti imajući u vidu da primena modernog pakovanja povećava ulaganja. Unapređenje znanja o novim tehnološkim dostignućima u oblasti pakovanja i skladištenja bilo bi od primarnog značaja za uvođenje moderne ambalaže za tretman voća nakon branja u Srbiji.

Obim aktivnosti:

Inovacije u pakovanju su neophodne za proizvođače i prerađivače maline i šljive ukoliko one produžavaju rok trajanja proizvoda ili omogućavaju proširenje izvan uobičajenih regionalnih tržišta. Trebalo bi da istraživačka zajednica kreira programe obuke i edukacije uz podršku lokalnih vlasti. Za ovaj izazov bilo bi korisno uspostavljanje i objavljivanje elektronskog magazina koji bi rezultate naučnih inovacija prenosio čitaocima na lako razumljiv način. Osim toga, nabavka moderne tehnologije pakovanja mogla bi se realizovati kroz posebne fondove alocirane za podršku MSP.

Očekivani efekti:

- *Povećanje znanja o modernim tehnologijama pakovanja*
- *Uvođenje modernog pakovanja u voćni lanac ishrane*
- *Produžavanje roka trajanja proizvoda od maline i šljive*
- *Primena modernih tehnologija pakovanja*

b. Modernizacija tehnologije skladištenja svežih i prerađenih proizvoda

Specifične potrebe:

Moderne hladnjače (kontrolisana atmosfera, ultra nizak kiseonik, ultra nizak etilen, skladište sa dinamičkom atmosferom) su najbolji način za čuvanje svežeg voća. Izgradnja ovih vrsta hladnjača je još u razvoju u Srbiju uglavnom zbog visokih troškova. Osim toga, postojeća skladišta nemaju dovoljno prostora za skladištenje svog voća tokom sezone branja. S druge strane, distribucija svežeg voća i njihovih proizvoda kao i njihovo čuvanje u distributivnim centrima ili prodavnicama su ponekad neadekvatni što značajno smanjuje rok trajanja proizvoda. Povećanje znanja stejkholdera uključenih u tretman voća nakon branja o

novim tehnološkim dostignućima u ovoj oblasti pomoglo bi uvođenju tehnologija u voćni lanac ishrane i smanjenju nepotrebnih gubitaka.

Obim aktivnosti:

Proizvodnjom maline i šljive se uglavnom bave MSP sa deset ili manje zaposlenih ili individualni proizvođači. Posledično, postoji veoma malo interno znanje o inovacijama u proizvodnji i preradi voća. Kontinuirana edukacija trebalo bi da se organizuje kroz različite forme seminara, treninga, radionica itd. Međutim, mnoga manja MSP usmeravaju svoju pažnju na održavanje posla (mali broj zaposlenih, održavanje obrta) i nemaju kapacitete da posećuju treninge/događaje/radionice. Edukacija preko medija (TV, radio, časopisi), kratki treninzi ili preko lokalnih poljoprivrednih organa (poljoprivredne savetodavne službe) mogli bi pomoći u prevazilaženju ovog problema. Bolja saradnja između lokalnih proizvođača kroz formiranje zadruga u traženju finansijskih sredstava mogli bi omogućiti kupovinu modernih tehnologija skladištenja sa zadovoljavajućim kapacitetom.

Očekivani efekti:

- *Edukacija proizvođača o značaju tehnologija nakon branja*
- *Modernizacija uslova skladištenja*
- *Implementacija adekvatnih uslova skladištenja u distributivnom lancu*
- *Produžavanje dostupnosti sirovina nakon sezone branja*
- *Obezbeđenje sirovina sličnog kvaliteta tokom dužeg perioda*
- *Implementacija modernog skladištenja*

c. Razvoj i implementacija modernih procesnih tehnologija

Specifične potrebe:

Prerada voća u Srbiji je na veoma niskom nivou u pogledu proizvodnog programa. Postoji samo nekoliko proizvoda od maline i šljive na tržištu od kojih su ekonomski najznačajnija liofilizovana malina, suva šljiva, šljivovica, džem od šljive, marmelada, kompot i slatko od šljiva. Razvoj novih tehnologija prerade bi povećao portfolio proizvoda i doveo do boljeg iskorišćenja sirovina i proizvodnje proizvoda sa dodatom vrednošću. Proizvodi kao što su čokoladirano voće, sokovi, vino, voćni namazi ili konditorski proizvodi od maline i šljive se nedovoljno proizvode. Pored toga, najveći deo nus-proizvoda i otpada iz postojeće industrije se ne koristi. Takođe, implementacija modernih tehnologija prerade u postojećim procesima prerade omogućila bi proizvođačima da ostvare dodatnu vrednost, kao u proizvodnji sušene šljive. Većina proizvođača u Srbiji ima protivstrujne tunelske sušare što daje proizvode nejednakog kvaliteta. Uvođenje istostrujnih tunelskih sušara u MSP koja se bave preradom šljive omogućilo bi kvalitetniju proizvodnju za kraći vremenski period i trošenje manje energije u poređenju sa sušarama sa suprotnim tokom vazduha i proizvoda.

Obim aktivnosti:

Povećanje svesti lokalnih proizvođača opreme o inovacijama u njihovom proizvodnom procesu, značaj proizvodnje opreme manjeg kapaciteta trebalo bi sprovesti kroz edukativne seminare/radionice. Trebalo bi omogućiti univerzitetima i institutima da vrše istraživanja u pravci razvoja novih tehnologija za preradu voća kao i tehnologija prerade otpada i nus-proizvoda iz industrije. Transfer znanja trebalo da bude efikasan uz pomoć agencija za transfer znanja i Zavoda za intelektualnu svojinu. Predavanja stručnjaka na sajmovima, sastancima udruženja proizvođača/prerađivača i drugim relevantnim događajima bi povećali znanje o inovacijama u tehnologijama prerade.

Očekivani efekti:

- *Razvoj i primena novih tehnologija prerade voća, nus-proizvoda i otpada u skladu sa kapacitetima MSP*
- *Povećanje znanja o značaju tehnologija prerade*
- *Povećanje investicija u tehnologije prerade i povećanje kapaciteta prerade*

Proizvod

a. Brža i bolja implementacija standarda za bezbednost i kvalitet hrane

Specifične potrebe:

Prevenција patogene kontaminacije mora biti odabrana strategija u proizvodnji hrane. Primena dobre poljoprivredne prakse, dobre proizvođačke prakse i dobre higijenske prakse će obezbediti proizvodnju bezbednih proizvoda. Potencijalni rizik tokom proizvodnje voća postoji u svim fazama proizvodnog procesa: na terenu, tokom berbe, rukovanja, prerade, distribucije i skladištenja. Glavni rizik u proizvodnji maline i šljive su ruke radnika, ambalaža i voda za navodnjavanje. Proizvođači maline i šljive (naročito individualni proizvođači) nisu dovoljno svesni značaja lične higijene i svih rizika koji mogu imati uticaj na bezbednost i kvalitet njihovih proizvoda. Koncepti slični analizi hazarda i utvrđivanju kritičnih kontrolnih tačaka ukoliko se sistematično primenjuju u proizvodnji i preradi maline i šljive mogu povećati bezbednost i kvalitet proizvoda.

Obim aktivnosti:

Nedostatak kvalifikovanih radnika i tehničkog osoblja je jedan od problema u uvođenju dobre poljoprivredne i higijenske prakse. Da bi se edukovali proizvođači i prerađivači potrebno je kontinuirano sprovoditi sanitarnu kontrolu i treninge. Takođe, kratki trening programi o HACCP-u, higijeni, rukovanju, navodnjavanju, pakovanju itd. za nove zaposlene mogu dovesti do bolje primene sistema upravljanja bezbednošću i kvalitetom hrane. Takvi osnovni treninzi mogu da budu realizovani od strane lokalnih poljoprivrednih savetodavnih službi, regionalnih privrednih komora ili organizacija proizvođača. Takođe, treba primenjivati detaljnu ocenu upravljanja rizikom preko sistema praćenja i procedura opoziva.

Očekivani efekti:

- *Bolja implementacija svih postojećih EU i drugih međunarodnih higijenskih standarda kao što su standardi zasnovani na dobroj praksi (GHP, GAP), hazardima (HACCP), sistemskim rizicima (QMRA) i EHEDG standardi.*
- *Povećanje znanja proizvođača/prerađivača o upravljanju bezbednošću i kvalitetom hrane*
- *Povećanje bezbednosti i kvaliteta proizvoda*

b. Ciljano širenje znanja o zdravstvenim i nutritivnim karakteristikama proizvoda od strane proizvođača

Specifične potrebe:

Malina i šljiva su voće bogato bioaktivnim komponentama (BAC), uglavnom fenolnih jedinjenja (fenolna kiselina, tanini i flavonoidi, kao što su antocijani i flavonoli) i vitaminima sa relativno visokom antioksidantnom aktivnošću. Ove komponente, bilo pojedinačno ili u kombinaciji zaslužne su za raznovrsne pozitivne uticaje na zdravlje ljudi kao što su prevencija upalnih procesa, kardiovaskularnih bolesti ili zaštitno dejstvo u smanjenju rizika od raznih kancera. Malina i šljiva, voće bogato BAC, su takođe veoma ukusne i imaju nisku

energetsku vrednost, što je ključni deo uravnotežene ishrane. Iako se šljiva i malina u Srbiji smatraju za tradicionalno voće i njihova proizvodnja je veća nego ostalog voća, znanje potrošača o zdravstvenim potencijalima ovog voća je još uvek ograničeno. Proizvođači bi trebalo da se potrudu da prošire znanje o nutritivnim i funkcionalnim svojstvima tradicionalnog voća kako bi povećali poslovni uspeh i reputaciju.

Obim aktivnosti:

Da bi se podigla svest o značaju konzumiranja proizvoda od šljive i maline neophodno je uspostaviti efikasan dijalog sa potrošačima. Promotivni materijali u supermarketima (flajeri, poster), na društvenim mrežama ili promocija tradicionalne hrane u medijima mogu biti efikasan način za distribuciju informacija o zdravstvenim benefitima maline i šljive. Takođe, trening programi, skupovi različitih stejkholdera, naučno/tehnološke laboratorije otvorene za javnost i razvoj strategije komunikacije mogu pomoći u ovom smislu.

Očekivani efekti:

- *Podizanje svesti o nutritivnim i funkcionalnim svojstvima tradicionalnog voća i njihovim proizvodima među potrošačima*
- *Povećanje potrošnje tradicionalnog voća i njihovih proizvoda.*

c. Smanjenje raznolikosti oblika, vrsta materijala i broja ambalažnih pakovanja putem podizanja svesti potrošača (na lokalnom nivou, kroz tradicionalne i regionalne robne marke)

Specifične potrebe:

Dizajn proizvoda može uticati na kupca da oceni proizvod i plati adekvatnu cenu. Različita veličina pakovanja, transparentnost, vizuelna atraktivnost takođe utiču na prodaju proizvoda. Pakovanja koja se mogu sama otvoriti, zatvoriti ili zalepiti su postala popularnija među kupcima. Promene u pakovanju hrane značajno povećavaju investicije MSP što je veliki izdatak za MSP. Povećanje svesti potrošača o tome da je kvalitet proizvoda važniji od vizuelnog utiska i mogućih ekonomski nepovoljnih efekata velikog broja estetskih rešenja za pakovanje tradicionalnih proizvoda stvorilo bi pritisak na proizvođače materijala za pakovanje da smanje ponudu.

Obim aktivnosti:

Inovativno pakovanje treba da produži rok trajanja proizvoda, bude atraktivno i pogodno za potrošača, ali i održivo. Proizvođači maline i šljive zajedno sa naučnom zajednicom, udruženjima proizvođača i potrošača bi trebalo da na razumljiv način komuniciraju sa potrošačima na lokalnom i regionalnom nivou o nepotrebnoj proizvodnji pakovanja različitih veličina, formi i vrsta. Tradicionalni proizvodi bi trebalo da imaju nekoliko estetskih rešenja za pakovanje koja potrošači prepoznaju i koja su zaštićena industrijskim dizajnom.

Očekivani efekti:

- *Smanjenje različitih formi, materijala i broja pakovanja*
- *Povećanje svesti potrošača o nepotrebnoj proizvodnji pakovanja različite veličine, formi i vrsta*

Poslovanje

a. Konstantno poboljšanje poslovnog okruženja kroz bolje uslove rada i organizacionalnu podršku

Specifične potrebe:

Proizvodnja i prerada maline i šljive su uglavnom porodični biznisi ili se njom bave mala preduzeća u kojima su menadžment, proizvodnja, distribucija, marketing i dr. aktivnosti jedne osobe, uglavnom vlasnika. Zbog nedostatka vremena menadžeri kompanije su sprečeni da prisustvuju trening programima, pretražuju baze podataka ili potraže mogućnosti da dobiju podsticajna sredstva za proizvodnju/preradu tradicionalne hrane. Postoji potreba da se razviju programi podrške za veoma mala MSP. Takav paket podrške ne bi trebalo da bude ograničen na finansijska pitanja već može uključivati organizacionu podršku, menadžment podršku, obezbeđivanje eksternih veština, itd.

Obim aktivnosti:

Podrška kroz lokane/regionalne treninge i vođenje kroz inovativni proces je ključna za mnoge kompanije. Udruženja proizvođača/prerađivača zajedno sa lokalnim vlastima (poljoprivredne savetodavne službe) bi trebalo da budu aktivnije u organizaciji trening radionica svih subjekata u lancu hrane. Veća kontrola individualnih proizvođača bi trebalo da se radi od strane Poljoprivredne savetodavne službe. Informacije o mogućnostima dobijanja finansijske podrške iz fondova bi trebalo da se bolje distribuiraju među proizvođačima/prerađivačima. Akademska zajednica bi trebalo da se više uključi u kreiranje novog znanja i njegov transfer. Trebalo bi da se uspostavi bolja komunikacija i veza između svih aktera u lancu hrane. Neophodno je kreiranje specifičnih fondova za razvoj sektora tradicionalne hrane.

Očekivani efekti:

- *Razvoj organizacionog modela za grupisanje proizvođača i izvoznika proizvoda od tradicionalnog voća*
- *Razvoj menadžment modela za MSP*
- *Bolje umrežavanje između proizvođača i akademske zajednice*
- *Dugoročne promene politike finansijskog sektora*
- *Poboljšane marketinške veštine MSP*

b. Brendiranje tradicionalnih proizvoda

Specifične potrebe: niskom nivou u Srbiji. Iako Zavod za intelektualnu svojinu ima dugu tradiciju u Srbiji, proizvođači i prerađivači maline i šljive imaju nizak nivo znanja o mogućoj zaštiti njihovih proizvoda i odgovarajućim procedurama. Na primer, najpoznatiji srpski brend – rakija Šljivovica nije zaštićen. Jedino je zaštićena Ariljska malina oznakom geografskog porekla u Zavodu za intelektualnu svojinu Srbije. Nepostojanje IPR zaštite stvara poteškoće u prodaji proizvoda od tradicionalnog slatkog voća iz Srbije na domaćem i međunarodnom tržištu.

Obim aktivnosti:

Problemi IPR zaštite i razvoja brenda bi trebalo da se prevaziđu većom ulogom državnih institucija, državnog i privatnog istraživačkog sektora, kao i privatnog investicionog sektora u oblasti brendiranja tradicionalnih proizvoda. Povećanje svesti o značaju zaštite tradicionalnih proizvoda kroz različite vrste prava industrijske svojine (npr. patenti, oznake geografskog porekla, žigovi i industrijski dizajn), autorska i srodna prava može biti značajno u marketingu i plasiranju tradicionalnog voća i njegovih proizvoda na domaćem i međunarodnom tržištu. Razvoj efikasnih trening programa za sve stejkholdere, istraživače, proizvođače i prerađivače povećaće nivo IPR kulture u Srbiji.

Očekivani efekti:

- *Povećanje znanja o mogućnostima IPR zaštite*
- *Povećanje broja tradicionalnih proizvoda zaštićenih pravom intelektualne svojine*

- *Bolje plasiranje proizvoda od tradicionalnog voća iz Srbije na domaćem i međunarodnom tržištu*

c. **Povećanje svesti o tradicionalnoj hrani kroz kontinuiranu edukaciju i komunikaciju**

Specifične potrebe:

U današnje vreme potrošači postaju svesni da će se kvalitet hrana koju konzumiraju odraziti na njihovo zdravlje. Potrošači doživljavaju voće kao zdravu hranu naročito kada je sveže. Ipak, konzumacija voća u Evropi je znatno niža od nivoa koji preporučuje Svetska zdravstvena organizacija. S druge strane, potrošači smatraju da je sušeno voće zdravo zahvaljujući sadržaju mikronutrijenata sušenog voća, ali ga takođe smatraju i nezdravim zbog visokog sadržaja šećera i gubitka vitamina tokom sušenja. Iako tradicionalni proces sušenja dovodi do značajnog gubitka bioaktivnih komponenti, sušeno voće može biti značajan izvor ne samo energije, vlakana i minerala već i antioksidanasa. Kontinuirana komunikacija i edukacija potrošača će im pomoći da razumeju kvalitet i zdravstvene benefite proizvoda od voća.

Obim aktivnosti:

Da bi se povećao interes i poverenje potrošača u tradicionalnu, prirodnu, zdravu hranu, nekoliko značajnih mera treba da se preduzmu: istraživanje o stavovima potrošača prema proizvodima od tradicionalnog voća, personalizacija potrošačkih potreba, transparentnost procesa proizvodnje tradicionalne hrane, naučna istraživanje o svim potencijalnim zdravstvenim efektima konzumiranja šljive, maline i njihovih proizvoda, istraživanje uticaja načina prerade na sadržaj bioaktivnih komponentata voća i proizvoda od voća, informisanje potrošača o zdravstvenim benefitima konzumiranja šljive i maline preko različitih aktivnosti diseminacije kao što su promocije na sajmovima, kroz turističku ponudu Srbije i u medijima.

Očekivani efekti:

- *Povećanje svesti o zdravstvenim benefitima konzumiranja tradicionalnog voća i proizvoda od voća*
- *Povećanje tražnje za tradicionalnim voćem i proizvodima od voća.*

Reference

- [1] CAPINFOOD, National Innovation Strategy - Agro food Serbia 2020, 2014.
- [2] EU Candidate and Potential Candidate Countries' Economic Quarterly (CCEQ) 3|2014, European Commission, Directorate-General for Economic and Financial Affairs, 2014, http://ec.europa.eu/economy_finance/db_indicators/cpaceq/index_en.htm
- [3] Kljajić, N., Vuković, P., Arsić, S., "Tendencies related to the production of raspberries in the Republic of Serbia", *Economics of Agriculture* 1 (2013), 39-48.
- [4] Matković, M., „Possibilities of plum cultivation in the Republic of Serbia“, *Economics of Agriculture* 4 (2015), 1045-1060
- [5] Radosavljević, K., "Unapređenje kapaciteta za proizvodnju i izvoz maline iz Republike Srbije", *Marketing* 45 (3) (2014), 240-251
- [6] SIEPA, "Fruit industry in Serbia", Retrieved from <http://www.usz.gov.rs/files/publikacije/FruitIndustryInSerbia.pdf>
- [7] SSTDRS (2010): "Strategy of Scientific and Technological Development of the Republic of Serbia 2010-2015", adopted by the Government of the Republic of Serbia on February 25, 2010.
- [8] Consolidated Strategic Research and Innovation Agenda at the European Level, TRAF00N project, 2016.

Članovi i podrška tradicionalnoj hrani

Grupa 1: prehrambene kompanije, udruženja MSP, klasteri	
1	ECO-Vita Zalpanje
2	Uniprodukt D.O.O.
3	Aleva
4	Polo Doo
5	Racio d.o.o.
6	Farm "Tasic"
7	Sumadija KGM
8	Grkovic produkt
9	SPTR Rakija iz Rakije
10	Mondi Lamex
11	Promo Pen doo Čačak
12	Udruženje kompanija za preradu voća i povrća Kraljevo
13	Destilerija Zarić
14	Cluster Pannonian brandy
15	Cluster Polux, Association of producers of food products Polux-Kikinda
16	Malina impex
17	Ranch Rain
18	Agroplod
19	Interfood 60 doo
20	Winery "Krajina-Rajac"
21	Interfood
22	Farm – Shii-take
23	„Natural food“
24	GMP Jarmenovci
25	Venus plus
26	Poljoprivredna zadruga "Zablacanka"
27	Shiitake DOO, Despotovac
28	Šampi centar 09
29	"Poljootkup" DOO, Čačak
30	"FOODEX"

31	"GMP Enterprises" DOO, Topola
32	"Nektar" DOO, Ušće
33	"Wood & Fruits" DOO, Niška Banja
34	"Duga fruit" DOO, Kruševac
35	"Narona" DOO, Čačak
36	"Kopy food" DOO, Brus
37	"Džemko" DOO, Čačak
38	"Trnava MG", Kragujevac
39	Ethno food cluster
40	Stanic d.oo.
41	ZZ PECKA PECKA
42	LAKI DOO ARILJE
43	BORJANA DOO, PIROT
44	ZEMLJORADNIČKA ZADRUGA AGROKOOPERATIVA DOMAĆIN, TOPOLA
45	ZZ ČAČANSKA JABUKA DONJA TREPČA
46	RAUCH SERBIA DOO KOCELJEVA
47	VULIĆ & VULIĆ DOO NIŠ
48	AGROPARTNER DOO LUČANI
49	FRIGO -PAUN DOO POŽEGA
50	EURO FRIGO DOO POŽEGA
51	FRIGO-JUNIOR DOO ARILJE
52	NOMIL PROMET DOO ARILJE
53	SICOBERRY DOO RATINA
54	PREDUZEĆE DRENOVAC DOO
55	MS NOVAKOVIĆ DOO ARILJE
56	Agroprodukt doo
57	Forum privrednika Čačak
58	Labagro doo Žitorađa
59	ZR Voćne rakije "Plazinić"
60	Minićeva kuća rakije
61	Dejan Marković PR AGROMAG-DM
62	Toplicaagrar doo Prokuplje
63	Jelički dukat
64	Swiss nature
65	Drenovac
66	Delta agrar
67	Ulixes
68	BMN malinas
69	Hosana
Grup 2: Inovacioni konsultanti, agenti za transfer inovacija, TTOs, inkubatori i tehnološki parkovi, ETPs, NTPs	
1	Centar za transfer tehnologije, Univerzitet u Beogradu
2	Institut za ekonomiku poljoprivrede

3	Institut za ratarstvo i povrtarstvo
4	Institut za voćarstvo
5	Naučno-tehnološki park Čačak
6	Inovacioni centar Tehnološko-metalurškog fakulteta u Beogradu
7	Naučno tehnološki park Čačak
Grupa 3: Udruženja potrošača	
1	Centar za zaštitu potrošača Senta
2	Opštinska organizacija potrošača Vlasotince
3	Udruženje potrošača "Hram"
4	Organizacija potrošača Kragujevac
5	Nacionalna organizacija potrošača Srbije
6	Organizacija potrošača Srbije
7	Centar za zaštitu potrošača "Forum"
8	Centar potrošača Srbije
9	Udruženje za zaštitu potrošača Vojvodine
10	Gradska organizacija potrošača Leskovac
11	Organizacija potrošača Kruševac
12	Udruženje potrošača Srbije
Grupa 4: Nosioc i istraživanja i tehnologije	
1	Institut za ekonomiku poljoprivrede
2	Institut Mihajlo Pupin
3	Poljoprivredni fakultet, Univerzitet u Beogradu
4	Institut za voćarstvo-Čačak
5	Naučni institut za prehrambene tehnologije (FINS)
6	Agronomski fakultet, Čačak
7	Institut za kukuruz "Zemun Polje"
8	Institut za povrtarstvo - Smederevska Palanka
9	Institut za zemljište, Beograd
10	Poljoprivredni fakultet, Univerzitet u Novom Sadu
11	Tehnološko-metalurški fakultet, Univerzitet u Beogradu
12	Institut za higijenu i tehnologiju mesa
13	Fakultet za biofarming u Bačkoj Topoli
14	Institut za biološka istraživanja
15	Institut za krmno bilje Kruševac,
16	Institut za primenu nauke u poljoprivredi
17	Institut za šumarstvo
18	Institut PKB Agroekonomik
Grupa 5: Donosioci političkih odluka	
1	Privredna komora Beograda
2	Privredna komora Srbije

3	Regionalna privredna komora Sombor
4	Regionalna privredna komora Subotica
5	Regionalna privredna komora Novi Sad
6	Regionalna privredna komora Zrenjanin
7	Regionalna privredna komora Kikinda
8	Regionalna privredna komora Sremska Mitrovica
9	Regionalna privredna komora Valjevo
10	Privredna komora Vojvodine
11	Regionalna privredna komora Kraljevo
12	Ministarstvo poljoprivrede i zaštite životne sredine
13	Pokrajinski sekretarijat za poljoprivredu, vodoprivredu i šumarstvo
14	Privredna komora Uzice
15	Privredna komora, Krusevac
16	Privredna komora Leskovac
17	Privredna komora Niš
18	Regional chamber of commerce Pancevo
19	Privredna komora Pozarevac
20	Privredna komora Zajecar
Grupa 6: Druge organizacije (profesionalne prehrambene organizacije, udruženja proizvođača hrane i pića, medijske kuće, druge kompanije u lancu proizvodnje i isporuke hrane, itd.)	
1	Cluster house
2	Udruženje novinara za poljoprivredu
3	Agrivi
4	Agrilink
5	Udruženje Agro novinara
6	Poljoprivredna savetodavna i stručna služba Kraljevo
7	Poljoprivreda Info

Lista skraćenica

TW	Trening radionica
MSW	Multi-stejkholder radionica
SRIA	Strateška istraživačka i inovaciona agenda
AF	Sektor proizvodnje i prerade hrane
R&D	Istraživanje i razvoj
RS	Republika Srbija
MSP	Malo i srednje preduzeće